

BARNETS RÖST

MIN PLATS
MITT SPRÅK

*En rapport från
Svenska kyrkan, Luleå stift*

Barnets röst
min plats, mitt språk

Máná jietna
mu sadi, mu giella

Lapsen ääni
minun paikka, minun kieli

© 2020 LULEÅ STIFT
www.svenskakyrkan.se/luleastift

TEXT Maria Berglund, Satu Brännström, Peter Ekman, Lisbeth Hotti,
Annalena Norrman, Ritvaelsa Seppälä, Maria Klasson Sundin.

ÖVERSÄTTNING finska Salli Björnfot, meänkieli Bengt Pohjanen,
nordsamiska Lea Simma och Nils-Henrik Sikku.

BEARBETNING OCH FORMGIVNING Hanna Wallenberg

*Deltagarna är anonymiserade och barnen på bilderna
har ingen koppling till de medverkande.*

ISBN 978-91-978733-2-1

Förord

Från och med år 2020 är FN:s barnkonvention svensk lag. I Svenska kyrkan är konventionens syn på barns rättigheter central sedan länge. I Kyrkoordning för Svenska kyrkan står det att barnen intar en särställning i kristen tro. Vi vill barnets bästa. Inför varje beslut som ska fattas, i församlingar, stift och på nationell nivå, försöker vi analysera vilka konsekvenser beslutet kan få för barn.

Barnkonventionen är tydlig med att varje barn som tillhör en minoritetsgrupp har rätt att tala sitt eget språk, utöva sin religion och ta del av sin egen kultur. Den säger också att barn har rätt att uttrycka sina uppfattningar i alla frågor som berör dem och att vi som är vuxna måste lyssna till barnen innan vi fattar beslut som påverkar dem.

Som en del av Luleå stifts arbete med minoritetsspråk har en barnkonsultation genomförts, som handlar om hur det är att vara barn som talar fler språk än svenska och lever med mer än en kultur. Barn i olika delar av vårt stift, i olika åldrar och med olika språklig bakgrund har fått berätta om sina språk och hur de använder dem i olika sammanhang. Den här rapporten är resultatet av denna barnkonsultation och den ger många intressanta perspektiv på språkanvändning, identitet och kultur.

I Apostlagärningarnas berättelse om den första pingsten står att var och en fick höra om Guds mäktiga gärningar på sitt eget språk. Det är en uppmaning också till oss att ta flerspråkigheten på allvar och göra det möjligt för både barn och vuxna att få använda sitt eget språk när de sjunger, ber och talar om Gud och livet i vår kyrka.

Det är min förhoppning att denna rapport ska hjälpa stiftets församlingar och alla som intresserar sig för barns välfärd att förstå mer om vad det betyder för barn att leva, lära och leka på mer än ett språk.

Åsa Nyström

Biskop i Luleå stift

Álgu

Jagi 2020 rájis lea ON:a mánáidkonvenšuvdna ruota láhka. Ruota girkus lea konvenšuvnna oaidnu mánáid rivttiid hárrái leamaš guhká guovddázis. Ruota girku girkoortnegis čuožžu ahte mánáin lea sierrasadji risttalaš oskus. Mii háliidit mánái buoremusa. Juohke mearrádusas man váldit, searvegottiin, bismagottis ja riika dásis, mii geahččalit analyseret mearrádusa váikkuhusaid mánái.

Mánáidkonvenšuvnna lea čielggas ahte juohke mánás gii gullo unnitlogujovkui lea vuoigatvuohta ságastit iežas giela, dovddastit ja ollašuttit iežas oskoldaga ja návddašit iežas kultuvrras. Dat lohka maid ahte mánáin lea riekti buktit ovdán iežas oaiviliid buot áššiin mat gusket sidjiide ja mii rávesolbmot fertet mánáid guldalit ovdal váldit mearrádusaid mat váikkuhit sidjiide.

Julevu bismagotti unnitlogugiellabarggu olis lea mánáidkonsultašuvdna čađahuvvon, mii guoská got lea leahkit mánna gii ságasta eanet gielaide go ruođagiela ja eallá eanet go ovttá kultuvrrain. Mánat iešguđetge guovlluin min bismagottis, iešguđetge agis ja iešguđetge gielalaš duogážiin leat mitalan sin gielaide birra ja got sii geavahit daid iešguđetlágan dilálašvuodain. Dát raportta lea mánáidkonsultašuvnna boađus ja addá mánge miellagiddevaš perspektiivva giellageavaheapmái, identitehtii ja kultuvrii.

Apostaliid daguid mitalusas vuosttas hellodagabirra čuožžu ahte juohke okta beasai gullat Ipmila fámoláš daguid birra iežaset gillii. Dat lea ávžžuhus nai midjiide váldit mánngagielatvuođa duohtan ja dahkat vejolažžan sihke mánáide ja rávesolbmuide geavahit sin iežaset giela go lálvlot, rohkadallet ja ságastit Ipmila ja girkoallima birra. Doaivvun dát raportta lea veahkkinn bismagotti searvegottiide ja sidjiide geat beroštit mánáid buresveadjimis addit ipmárdusa das makkár mearkašupmi lea mánáide beassat eallit, oahppat ja stoahkat mánngga gillii.

Åsa Nyström

bisma Julevu bismagottis

Esipuhe

Vuosta 2020 FN:n lapsikonvenšuuini oon osa Ruottin lakia. Ruottin kirkossa konvenvenšuuinin näkökulma lasten oikeuksista oon kauon ollu keskheinen asia. Ruottin kirkon Kirkojärjestyksessä seisoo, ette lapsila oon erityisasema kristinuskon puolela. Met halvama lasten parasta. Ennen jokhaista päätöksen tekoa, niin seurakunnissa ko hiippakunnissa ja riikin tasola, met freistaama analyseerata minkälaisia seurauksia päätös saattaa vaikuttaa lapsile.

Lapsikonvenšuuini oon selvä siinä kohassa, ette joka ainualla lapsela, joka kuuluu minuriteettiryhmään, oon oikeus puhua ommaa kieltä, harjottaa ommaa uskontoa ja ottaa ossaa omasta kulttuurista. Se sanoo kans, ette lapsila oon oikeus ilmasta omia käsityksiä kaikissa heitä itteä koskevissa asioissa, ja ette met raahvaat hääymä kuunela lapsia ennen ko met tehämä heihin vaikuttavia päätöksiä.

Osana Luulajan hiippakunnan minuriteetikielä koskevasta työstä oon suoritettu lastenkonsulttašuuni, joka sisältää asian mitä oon olla lapsi, joka puhuu useampia kieliä ko ruottia ja ellää useamassa ko yhdessä kulttuurissa. Meän hiippakunnan eri osien lapset oon saahneet kertoa omista kielistä ja kunka net niitä käyttävä eri yhteyksissä. Tämä raportti oon tämän lapsikonvenšuuinin seurausta ja se tarjoaa monta mielenkiintoista näkökulmaa kielenkäytöstä, itentiteetistä ja kulttuurista.

Apostoolientekojen kertomuksessa ensimmäisestä helluntaista seisoo, ette itte kuki sai omala kielelä kuula Jumalan valtavista teoista. Se oon kehotus meile kans, ette ottaa monikielisyyen toela ja antaa maholisuuen niin lapsile ko raahvaile käyttää ommaa kieltä ko net veisaava, rukkoilevva ja puhuva Jumalasta ja elämästä meän kirkossa. Se oon minun toivomus, ette tämä raportti auttaa hiippakunnan seurakuntia ja kaikkia, joita lasten hyvinvointi kiinnostaa, ymmärthään mitä se tietää lapsile, ette ellää, oppia ja leikkiä useamalla ko yhelä kielelä.

Åsa Nyström

Luulajan hiippakunnan pispä

Alkusanat

Vuodesta 2020 lähtien on YK:n Lapsen oikeuksien julistus Ruotsin laissa. Ruotsin kirkossa on lapsen oikeuksien näkökulmalla ollut keskeinen asema jo kauan. Ruotsin kirkon kirkkojärjestyksessä sanotaan, että lapsilla on erityisasema kristillisessä uskossa. Me haluamme lasten parasta. Ennen jo-kaista päätöksen tekoa, seurakunnissa, hiippakunnissa ja valtakunnallisella tasolla, yritämme analysoida millaisia seurauksia päätös aiheuttaa lapsille.

Lapsen oikeuksien julistuksessa sanotaan selkeästi, että jokaisella lapsella, joka kuuluu vähemmistöryhmään, on oikeus puhua omaa kieltään, harjoittaa uskontoaan ja olla osallisena omaan kulttuuriinsa. Siinä sanotaan myös, että lapsilla on oikeus ilmaista mielipiteensä kaikissa asioissa, jotka koskevat heitä ja että meidän aikuisten tulee kuunnella lapsia ennen sellaisten päätösten tekoa, jotka vaikuttavat heidän elämäänsä.

Osana Luulajan hiippakunnan työtä koskien vähemmistökieliä, on käyty neuvonpitoa lasten kanssa. Se selvittää millaista on olla lapsi, joka puhuu useampaa kieltä kuin ruotsi ja elää useamman kuin yhden kulttuurin vaikutuspiirissä. Eri ikäiset lapset hiippakuntamme eri puolilta, joilla on erilainen kielellinen tausta, ovat saaneet kertoa kielistään ja kuinka he käyttävät niitä eri yhteyksissä. Tämä raportti on tulos tästä neuvonpidosta ja avaa monia mielenkiintoisia näkökulmia koskien kielenkäyttöä, identiteettiä ja kulttuuria.

Apostolien tekojen kertomuksessa ensimmäisestä helluntaista kuvataan kuinka jokainen sain kuulla Jumalan mahtavista teoista omalla kielellään. Tämä on kehoitus myöskin meille, että otamme monikielisyyden vakavasti ja teemme mahdolliseksi sekä lapsille että aikuisille käyttää omaa kieltään, kun he laulavat, rukoilevat ja puhuvat Jumalasta ja elämästä kirkossamme.

Toiveeni on, että tämä raportti auttaisi hiippakuntamme seurakuntia, ja kaikkia jotka ovat kiinnostuneita lasten hyvinvoinnista, ymmärtämään enemmän siitä, mitä lapselle merkitsee elää, oppia ja leikkiä useammalla kuin yhdellä kielellä.

Åsa Nyström

Luulajan hiippakunnan piispa

Innehåll

Inledning	10
Sammanfattning	13
Bakgrund	19
Luleå stift – ett område med många språk	20
Samiska språk	21
Meänkieli	22
Barn och unga med hörselskada och dövhet	24
Barnets rätt till språk och sammanhang	28
Flerspråkig kyrka	31
Barnkonsultation	35
Tillvägagångssätt	36
Barnets språk	39
Flytande språk	39
Tillträdesspråk	43
Företrädesspråk	47
Majoritetsspråk	50
Vad är kyrkans roll?	54
<i>Bilagor</i>	58
Davvisámeigiella	62
Meänkieli	67
Suomen kieli	72

Inledning

I FN:s barnkonvention sägs att barn som tillhör etniska, religiösa eller språkliga minoriteter eller ett urfolk har rätt att, tillsammans med sin grupp, ha ett eget kulturliv, tala sitt eget språk och utöva sin religion.

Luleå stift rymmer flera olika språkminoriteter, vilket gör det särskilt angeläget att lyfta minoritetsspråk och kultur bland barn inom stiftet. Med inspiration av *Örebrorapporten – Barnets röst om gudstjänst och delaktighet* har denna rapport arbetats fram, med fokus på barns egna upplevelser och uppfattningar om sitt språk och sin kultur.

Under 2019 genomfördes en barnkonsultation, där ett 60-tal barn fått möjlighet att uttrycka sig och göra sina röster hörda i relation till vad det innebär att leva i flerspråkiga miljöer och tala olika språk, däribland även barn som talar teckenspråk. Frågor är ställda direkt till barnen där de fått berätta om sina egna upplevelser av att tillhöra en minoritet, såväl gällande språk som kultur.

SYFTE MED RAPPORTEN

Förhoppningen är att församlingars medarbetare genom denna rapport får ökad kunskap om barns tankar och upplevelser om hur det är att tillhöra en språklig och kulturell minoritet, för att därigenom kunna beakta den språkliga och kulturella mångfalden på ett sätt som hjälper barn och unga att bejaka sin kontextuella bakgrund.

Förhoppningarna är att denna rapport ska bidra till att:

- *barn med annan språklig- och kulturell bakgrund blir sedda och hörda i Svenska kyrkan.*
- *församlingarnas medarbetare vet mer vad barn och unga tänker om att tillhöra en minoritet.*
- *församlingarna synliggör barn och unga i olika språkliga och kulturella minoritetsgrupper och blir medvetna om att barn inte är en homogen grupp.*
- *minoritetstillhörighet och flerspråkighet ses som en rikedom för individen och för gemenskapen, inte ett problem för någon att lösa.*

Materialet i denna bok är enskilda barns upplevelser i deras egen kontext. Det kan användas i församlingens pågående verksamhetsplanering, som underlag för barnkonsekvensanalys i olika beslut och i arbete med församlingsinstruktioner både i Luleå stift och i andra sammanhang.

Rapporten är ett resultat av samverkan mellan församlingar i Luleå stift, Luleå stiftskansli och Svenska kyrkans nationella nivå. Anställda, ideella, barn och unga i Haparanda församling, Kiruna pastorat, Övertorneå församling, Arvidsjaurs församling, samiska konfirmandlägret samt teckenspråkiga barn i Skellefteå och Umeå har medverkat och bidragit med tankar och erfarenheter.

Luleå stift vill rikta ett varmt tack till alla de barn och ungdomar som har delat med sig av sina tankar och funderingar och som därigenom möjliggjort denna rapport.

Sammanfattning

I denna rapport redovisas en barnkonsultation som genomförts i Luleå stift under 2019, där barn som lever med flera språk har fått berätta om sina erfarenheter av flerspråkighet i olika sammanhang och miljöer.

Bakgrund

Luleå stift är ett område där många språk talas. Här finns flera av de samiska språkvarieteterna representerade och finska och meänkieli talas av många i de norra delarna av stiftet.

Samiskan har flera olika varieteter med sinsemellan olika grammatik och skriftspråk. Nordsamiskan är den största i Sápmi och också den vanligaste inom Luleå stift. Även lulesamiskan är stor, medan pitesamiskan och umesamiskan endast talas av ett fåtal. Flera av dessa varieteter har fått sitt skriftspråk sent. Många äldre samer har inte fått lära sig att läsa eller skriva på samiska. Idag har unga samer rätt att lära sig samiska, men det är inte alltid problemfritt, då det till exempel råder brist på samiskskunniga lärare.

Meänkieli är en variant av finska, som talas i Tornedalen. Under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal blev svenska skolspråk och meänkieli undertrycktes. Samtidigt har meänkieli levt vidare i gudstjänstliv och själavård i många församlingar, inte minst i den laestadianska väckelsen. Många av dagens föräldrar känner sig osäkra i att tradera sitt språk till barnen, då de inte tycker sig kunna tillräckligt mycket själva. Samtidigt har skriftspråket utvecklats genom litteratur, musik och teater sedan 1980-talet.

Barn och unga med dövhet eller svår hörselskada får idag ofta ett cochleaimplantat (CI) som hjälper till, men inte helt ersätter den förlorade hörseln. De upplever ofta att andra inte förstår att deras hörselskada fortfarande är ett hinder, som kräver anpassning från omgivningen. Utöver och tillsammans med CI används även teckenspråk och tecken som stöd (TSS). Teckenspråk är ett eget språk med egen grammatik medan TSS förstärker talet genom att teckna de mest betydelsebärande orden.

I FN:s barnkonvention sägs att barn som tillhör etniska, religiösa eller språkliga minoriteter eller ett urfolk har rätt att tillsammans med sin grupp ha ett eget kulturliv, tala sitt eget språk och utöva sin religion. Barn ska också bli lyssnade till och att få uttrycka sina uppfattningar i frågor som gäller dem. I Svenska kyrkans kyrkoordning ges barnet en särskild ställning och därför ska varje beslut i kyrkan som berör barn föregås av en barnkonsekvensanalys.

Svenska kyrkan är en flerspråkig kyrka och idag strävar vi efter att detta ska ses som en resurs för oss alla, inte ett problem att hantera. Under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet deltog kyrkan i statens försvenskingssträvanden men i vår tid pågår ett aktivt arbete med att stärka minoritetsspråken i både stat och kyrka. Språklagen från 2009 ger de språkliga minoriteterna och de döva och hörselskadade rätten att lära sig, utveckla och använda sina respektive språk. Särskilt gäller detta barn. I Svenska kyrkan har församlingarna sedan år 2000 ett tydligare ansvar för att de som talar minoritetsspråken ska få tillgång till gudstjänst, undervisning mm på sitt eget språk och på nationell nivå översätts gudstjänstordningarna. Ett aktivt försoningsarbete i relation till tidigare förtryck pågår också.

Barnkonsultationen

Ett antal församlingar i stiftet inbjöds att medverka i konsultationen. I dessa församlingar har barns och ungas röster om flerspråkighet samlats in med hjälp av flera olika metoder. Samtal i grupp och intervjuer har dokumenterats och analyserats. Frågorna har handlat om vilka språk barnen kan, i vilka miljöer och med vilka personer de talar olika språk och om känslor och attityder inför de olika språken.

De barn som intervjuas talar minst ett annat språk vid sidan av svenskan. Förutom de nationella minoritetsspråken förekom också andra språk, såväl europeiska som utomeuropeiska, bland barnen. Ett tydligt resultat av undersökningen är att det är svenska som dominerar i skolan medan andra språk oftare talas med släkten och hemma i familjen.

Utifrån vår analys av barnens svar har vi formulerat fyra kategorier för att beskriva barnens språkanvändning:

FLYTANDE SPRÅK

Barnen som deltagit i undersökningen växlar ständigt mellan olika språk. Växlingen mellan språken sker obehindrat och många barn är simultant två- eller trespråkiga och har flera ”förstaspråk”. Växlingen beror på vem man pratar med, vad man pratar om och när kommunikationen sker.

TILLTRÄDESSPRÅK

Språkanvändningen knyts till olika sammanhang och aktiviteter. Detta gör också att språklig kompetens i det aktuella språket gör det möjligt att få tillgång till sammanhanget eller aktiviteten – eller omvänt: bristande språklig kompetens gör att barnet stängs ute från aktiviteten. Ett exempel är att renskötseln förutsätter kompetens i samiska vilket gör det svårt att delta utan denna kompetens. I andra sammanhang är det inte lika givet vilket språk som ska användas och språkbyten sker under aktivitetens gång.

Försvenskningprocessen har lett till att många unga, som vill lära sig sin kulturs språk för att få tillträde till aktiviteter och sammanhang inom den egna kulturen inte alltid kan få det stöd de önskar från skolan och föräldragenerationen. Den som inte kan språket har inte samma självklara rätt till den kulturella identiteten i andras ögon. Den flerspråkiga kompetensen är en förutsättning för att kunna leva i flerspråkiga miljöer. En brist på språklig kompetens riskerar att exkludera barnet inte bara från sin historia utan också från möjliga framtider som rymmer utbildning, arbete och försörjningsmöjligheter.

FÖRETRÄDESSPRÅK

Undersökningen visar att det påverkar barnens identitet och självbild att svenskan har företräde framför andra språk i skolan. Minoritetsspråken har under lång tid förpassats till den privata sfären och svenskan har getts tolkningsföreträde. Det innebär att den som inte har svenskan som förstaspråk hamnar i ett underläge kommuni-

tionsmässigt. Flera barn ger uttryck för den frustration de kände när de började skolan och inte kunde svenska bra nog för att kunna uttrycka vad de ville och kände. I många fall gäller detta ännu mer vårdnadshavaren.

MAJORITETSSPRÅK

Barnen i undersökningen har utvecklat strategier för att ändra det språkliga maktförhållandet mellan majoritetsspråket och hemspråket. De byter ibland till det språk som de vet att den de talar med inte behärskar. De kan svara med tystnad. De kan försöka vinna språkkampen på den andres planhalva genom att lära sig svåra ord. De kan välja att fokusera på de sammanhang där deras eget språk har företräde och utveckla ett ointresse för sammanhang och aktiviteter där de upplever sig vara i språkligt underläge.

Kyrkans roll

Ibland ses flerspråkigt arbete som "att rädda ett språk" eller "att erbjuda tjänster på annat språk än svenska". I båda dessa synsätt signalerar att kyrkans anställda ska agera gentemot "de andra", som talar andra språk. Dessa andra blir ett objekt för församlingens goda gärningar.

En annan, inkluderande syn, är när kyrkan ses som de döptas gemenskap med ett gemensamt uppdrag. De döpta består av människor som kan olika språk och har med sig olika kulturer. Detta ökar kyrkans gemensamma kompetens och berikar gemenskapen.

Om människan har tillgång till sin historia, sina rötter, sitt språk och tillhörighet underlättar det att kunna leva som hel människa. Kyrkan kan bidra till att barn som tillhör en språklig och kulturell minoritet upplever sina rötter som något värdefullt och positivt i sitt liv.

Foto: Magnus Aronsson/ikon

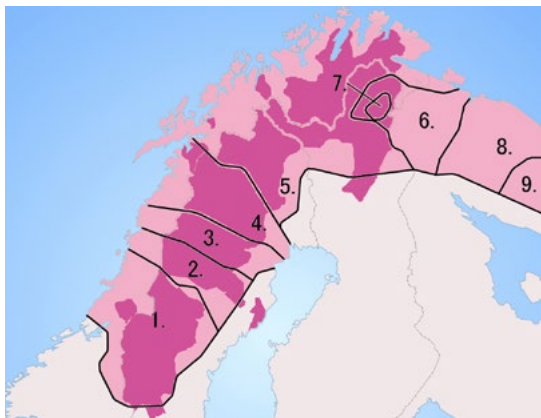
I detta avsnitt ges en bakgrund kring de nationella minoritetsspråk som talas i Luleå stift, om vad barnkonventionen säger om barn och minoritetsspråk och om Svenska kyrkans flerspråkiga arbete.

Luleå stift – ett område med många språk

Luleå stift består av Norrbotten och Västerbotten och har alltid präglats av språklig och kulturell mångfald. Urfolket samerna har alltid funnits på området, meänkieliggruppen har sin historiska hemvist i Tornedalen och på Malmfälten och sverigefinnar har en framträdande representation bland invånarna i Luleå stift. I modern tid berikas mångfalden ytterligare med kulturer och språk som följer med asylsökande.

Sápmi, även kallat Sameland, är det geografiska område som omfattar samernas historiska bosättningsområden. Sápmi sträcker sig över hela Nordkalotten samt en stor del av Skandinaviska halvön. Området omfattar delar av Sverige, Norge, Finland och Kolahalvön i Ryssland, med en yta om 400 000 km².

KARTA ÖVER DE SAMISKA SPRÅKENS UTBREDNING

- 1) Sydsamiska
- 2) Umesamiska
- 3) Pitesamiska
- 4) Lulesamiska
- 5) Nordsamiska
- 6) Skolt Saami
- 7) Inari Saami
- 8) Kildin Saami
- 9) Ter Saami

Det administrativa området för samiska språk är mörklila. Område 1-5 är de samiska språk som används i Sverige. Se efterföljande avsnitt för detaljer kring nutida utbredning.

Samiska språk

Många tror att samiska är ett enda språk som alla samer talar. Men egentligen handlar det om flera samiska språk. Och långt ifrån alla samer talar samiska. Samiskan tillhör liksom finska den finsk-ugriska språkfamiljen. Under hela 1900-talet har användningen av samiska minskat, men idag vill allt fler ta tillbaka sitt språk. Ett språk bär så mycket känslor och kultur och är viktig för identiteten.

FLERA VARIETETER

Samiskan är uppdelad på tre huvudsakliga språkområden: östsamiska, centralsamiska och sydsamiska. Dessa språkområden är i sin tur uppdelade på minst nio olika varieteter av samiska. I Sverige talas bland annat nordsamiska, lulesamiska, pitesamiska, umesamiska och sydsamiska.

Cirka 17 000 eller 85 procent av alla som talar samiska i Sverige, Norge och Finland talar nordsamiska. Ungefär 800 personer talar lulesamiska och de finns i Sverige och i Norge. Sydsamiska är det cirka 700 stycken som talar i Norge och Sverige. Slutligen är det ett fåtal som talar Ume- respektive pitesamiska.

Alla samiska språk är klassade som hotade språk enligt FN-organet UNESCO. Ett språk är hotat när talarna försvinner eller övergår till att tala ett annat språk, vanligtvis majoritetsspråket. Ume- samt pitesamiskan är de samiska språk som är mest hotade, det framgår av UNESCOs språkatlas över hotade språk i världen.

ORTOGRAFI – SKRIFTSPRÅK

Det finns inte något enhetligt skriftspråk, ortografi, för hela det samiska området, dels för att språken är olika samt att de har fått sina skriftspråk godkända vid väldigt skilda tillfällen.

Det finns idag fem olika godkända ortografer i Sverige: sydsamiskans, umesamiskans, lulesamiskans, nordsamiskans samt pitesamiskans. Nordsamiskans ortografi blev godkänd sedan på slutet på 1970-talet medan pitesamiskan fick sin ortografi godkänd i augusti 2019.

ÄLDRE SAMER

De flesta äldre samer har aldrig fått lära sig läsa eller skriva på samiska. Undervisningsspråket i den svenska folkskolan och grundskolan har huvudsakligen varit svenska. Samiska var inte ett skolämne förrän från 1962 då man fick läsa modersmål två timmar i veckan.

På 1960- och 70-talen var det många samiska föräldrar som inte lärde sina barn samiska. Deras egna negativa upplevelser av att vara samiskspråkig i den svenska skolan gjorde att de ville göra det lättare för sina barn och bara lära dem svenska. Barnen berövades sitt modersmål och många lider av det som vuxna. Alla samer har således inte haft möjlighet att lära sig samiska.

UNGA SAMER LÄR SIG SAMISKA

I dag är samiska klassat som ett nationellt minoritetsspråk i Sverige, vilket innebär att språken i dag är skyddade i både språk- och minoritetslagarna. Idag ska samiska elever ha möjlighet att lära sig mer om sin kultur och de samiska språken samt läsa samiska i skolan. Samtidigt är det inte helt problemfritt då skolan inte överallt lever upp till det lagen anger. Det finns också en problematik i att den äldre generationen inte alltid är det språkstöd som barn och ungdomar behöver.

SAMISKA BIBELÖVERSÄTTNINGAR

Den 5 oktober 2019 togs den nya nordsamiska bibelöversättningen, Biibbal 2019, emot på svensk mark vid ett högtidlighållande i Kiruna. Bibeln lanserades officiellt i slutet av augusti, i Kautokeino, efter drygt 30 års arbete. Till sydsamiska är evangeliebokens texter och hela Markusevangeliet översatt och till lulesamiska är Nya testamentet översatt.

Meänkieli

Meänkieli är ett hotat språk i Sverige idag. På 1800-talet och långt in på 1900-talet var den dominerande ideologin i Sverige att det skulle vara ett land, en religion ett språk. Detta hade konsekvenser för människor i Tornedalen och för språket meänkieli. Skolorna skulle se till att barnen

lärde sig svenska och på flera håll förbjöds skolbarnen att tala tornedalsfinska. Dock är historien om försvenskningen mer komplicerad än att den kort skulle kunna beskrivas här. Vill du läsa mer om ämnet rekommenderas bland annat boken *Ette tohtia olla oma itte. Samtalsbok om språk, tro och identitet i Tornedalen* av Stefan Aro. Boken är på svenska och på meänkieli.

Meänkieli fick status som ett eget språk så sent som år 1999. Tidigare sa man att man talar finska eller tornedalsfinska. Det är svårt att uppskatta hur många som idag talar meänkieli men Svenska Tornedalingars Riksförbund, STR-T uppger att ca 70 000 personer kan meänkieli, talar eller förstår helt eller delvis.

De flesta talare av språket tillhör den äldre generationen. För barn och ungdomar som lever i meänkielikontext är det inte självklart att få lära sig meänkieli. Många föräldrar, särskilt de som är yngre känner osäkerhet i att tradera sitt språk till barnen, då de bedömer sig själva som inte tillräckligt bra att kunna föra vidare språket. Skriftspråket har utvecklats genom litteraturen, musiken och teatern sedan 1980-talet.

SPRÅK ELLER DIALEKT?

Meänkieli är å ena sidan ett gammalt språk i Sverige som har talats i norra delar av Sverige så länge det har funnits människor här och å andra sidan relativt nytt som skriftspråk. I Finland och i den finska delen av Tornedalen har meänkieli dialektstatus, alltså man talar finska men i dialekt. På svenska sidan har meänkieli status som eget språk. Därför kan det för utomstående bli förvirrande när någon kallar sitt talade språk för finska även om det låter som meänkieli, då har man kanske släktingar i Finland och man tänker att man talar den finska dialekten. I praktiken då man kommunicerar med varandra har det ju ingen betydelse vad språket kallas för, bara man blir förstådd och kan förmedla sig så den andra förstår. Det är bara i formella sammanhang eller utifrån språkpolitiskt perspektiv som det är intressant hur man benämner det språk man talar. När barnen i intervjuer kallar sitt talade språk för finska men det visar sig att det egentligen är meänkieli tyder det på ett pragmatiskt förhållningssätt och kanske en avslappnad

attityd till sin språkanvändning -att det viktigaste är att vi kan kommunicera med varandra.

TORNEDALING

Man hör ibland diskussioner om huruvida man är en tornedaling om man inte kan meänkieli. Samma funderingar bär personer i andra minoritetsgrupper. Språket är förvisso en betydande identitetsbärare. Men tillhörighet i en minoritet bygger på principen av självdefinition, man registrerar inte människor i Sverige på etnisk grund i Sverige och ingen annan än en själv har rätt att definiera vad man är.

Begreppet tornedaling används för att beteckna både för en regional och kulturell identitet. Även utflyttade kallar sig tornedalingar. Man behöver inte kunna språket för att tillhöra gruppen. Det finns många tornedalingar som har blivit "bestulna" sitt språk och många som sörjer det förlorade språket och därmed en upplevd försvagad "tornedalsidentitet".

Barn och unga med hörselskada och dövhet

Citaten i detta avsnitt är hämtade ur rapporten Barn-, ungdoms- och familjeverksamhet i Skellefteå Pastorat med tecken som stöd och teckenspråk, Skellefteå pastorat 2017.

Varje år föds cirka 200 barn med en hörselskada i sådan grad att de behöver hörapparat och/eller teckenspråk för att kommunicera. Sammanlagt finns ca 10 000 i åldern 0-20 år som har en hörselskada. Av dessa är ca 1 000 döva, cirka 75 procent av dem använder cochleaimplantat (CI), som förstärker ljud genom att vidarebefordra dem till benet bakom örat, så att de kan uppfattas på liknande sätt som genom trumhinnan. Implantatet hjälper till, men ersätter inte helt den förlorade hörseln. Utöver och tillsammans med CI används även teckenspråk och tecken som stöd (TSS).

TECKENSPRÅK OCH TECKEN SOM STÖD

Teckenspråk bygger på visuella-gestuelle signaler som uppfattas av synen. Det har uppstått och utvecklats spontant i samspel mellan döva

människor. Teckenspråk är inte internationellt utan det finns cirka 160 olika teckenspråk i världen. I Sverige använder vi det svenska teckenspråket och det är lika grammatiskt och språkligt dokumenterat som talad svenska, enligt Avdelningen för teckenspråk, Institutionen för lingvistik vid Stockholms universitet.

Tecken som stöd (TSS) är ett kommunikationssätt, som kännetecknas av att man talar svenska och samtidigt tecknar några ord som ett stöd för avläsningen. I TSS förstärks inte varje svenskt ord med tecken utan endast de betydelsebärande orden i en mening. Det är inget språk men de tecken som används i TSS är hämtade från det svenska teckenspråket.

Utan fungerande kommunikation skapas mycket frustration när en individ befinner sig i livets viktigaste utvecklingsskede. Säker kommunikation är viktigt för att inte hamna utanför och här kan teckenspråket vara vägen till självkänsla, trygghet, identitet och gemenskap.

Barn 10 år: Jag känner mig speciell och mina kompisar tycker det är kul att lära teckenspråk.

Att kommunicera bygger dels på att kunna förmedla sitt budskap men också på att kunna uppfatta den man kommunicerar med. De barn och unga med hörselskada som använder hörtekniska hjälpmedel kan grovt indela i tre grupper:

1. De som kan förmedla sig med både svenskt teckenspråk och talad svenska men har svårare att uppfatta tal. De behöver stöd av främst teckenspråk eller TSS.
2. De som kan förmedla sig med talad svenska och TSS. För att uppfatta tal behövs stöd av TSS. De har inte kunskaper i teckenspråk.
3. De som enbart kan tala svenska. För att uppfatta tal behöver motparten tala tydligt och tillräckligt högt. De har inte kunskaper i teckenspråk eller TSS.

Gemensamt för de tre grupperna är att de i varierande grad hör dåligt, blir hjälpta av eller är beroende av hörtekniska hjälpmedel.

Barn, 15 år: Javisst, vi har slingor, mickar och teckenkommunikatör i vårt klassrum men lärarna är inte så taggade på att använda dem. De kommer ihåg en stund sedan så måste man påminna och det gör man kanske en eller två gånger sedan orkar man inte, för det är samma varje dag.

Erfarenheter visar att det kan vara svårt att inkludera alla tre grupper i samma verksamhet, då grupperna har svårigheter att kommunicera med varandra.

Att inte alla med hörselskada kan teckenspråk, kan handla om oviljan att identifiera sig själv eller sitt barn med döv världen. Detta trots att svenskt teckenspråk är ett erkänt språk samt att forskning visar att teckenspråk främjar såväl språklig som kognitiv utveckling med positiva effekter i lärandet av både skrivet och talat språk. Det kan också förstås utifrån att det inte finns preciserat i språklagen vem som har ansvaret för eller hur teckenspråksutbildning ska erbjudas. En del barn och unga med hörselskada som använder hörtekniska hjälpmedel har svårt att få tillgång till teckenspråk trots att de har rätt till det.

Barn, 15 år: Missar rätt mycket av genomgångar som läraren håller för han glömmer ju att vända sig om så jag ser när de pratar. Och våra kompisar i klassen är rätt trötta på att alltid komma ihåg att trycka på knappen till micken när de ska prata. Jag sitter rätt mycket hemma och försöker plugga det vi pratat om samma dag för att inte släpa efter.

Barn, 14 år: Vi har CI. Någon annan kan sitta i rullstol, rullstolen gör inte den som är förlamad gående. Det är samma sak att bära CI, tar jag bort mitt CI är jag döv. CI är ett hjälpmedel precis som rullstolen. Det är svårt för andra att förstå att jag inte hör som er. Och jag måste lita till att tekniken funkar hela tiden och det gör den inte. Batteriet tar slut och jag kan glömma att ta med nya. CI kan bli blött eller fuktigt och då slutar det att funka. Jag behöver ha alternativ och då är teckenspråket toppen, synd bara att inte alla kan det.

Barnets rätt till språk och sammanhang

I FN:s barnkonvention sägs i artikel 30 att ” I de stater där det finns etniska, religiösa eller språkliga minoriteter eller personer som tillhör ett urfolk ska ett barn som tillhör en sådan minoritet eller ett sådant urfolk inte förvägras rätten att tillsammans med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin egen religion eller att använda sitt eget språk.” Bakgrunden är att många stater genom historien förbjudit eller undertryckt människors möjlighet att tala sitt eget språk och leva sitt liv på ett sätt som bryter mot majoritetens. Till de staterna hör Sverige.

Barnkonventionen handlar om alla människor under 18 år. Det är så konventionen definierar vem som är ett barn. Barn (inklusive ungdomar) behöver skyddas mot sådant som hindrar deras utveckling, få tillgång till sådant som de behöver för att leva ett gott liv och få möjlighet att komma med sina egna tankar och synpunkter i alla frågor som berör dem.

I konventionen delas ansvaret för barnets rättigheter mellan fyra olika parter. Den första parten är barnet själv, som inte bara är ett bihang till sina föräldrar utan har egna rättigheter. Barnet ses som en rättighetsbärare, en egen person med behov här och nu, inte bara som en blivande vuxen. Barnet är ett subjekt i betydelsen någon som är aktiv och har en egen vilja, inte bara en passiv mottagare av andras omsorg och välvilja. Därför måste det finnas strukturer som gör det möjligt för barn att få uttrycka sina uppfattningar i alla frågor som berör dem och vuxna måste lyssna och ta hänsyn till deras synpunkter när de fattar beslut som berör barn.

Barnet behöver ibland stöd för att kunna utöva sina rättigheter, eftersom det är ännu inte har alla de erfarenheter som krävs för att själv kunna göra bedömningar och fatta beslut. Därför lägger konventionen stor vikt vid familjen och att barnet får växa upp i en trygg miljö, där det får omsorg och kärlek. Huvudansvaret för att stödja barnet i att utöva sina rättigheter ligger hos föräldrar eller andra vårdnadshavare. De ska vägleda barnet och när det gör det måste de ta hänsyn till att

barnet växer och mognar, så att det successivt kan få allt större inflytande över sitt eget liv.

Statens uppgift är att genom sin lagstiftning och sina institutioner stödja föräldrarna i denna uppgift. Den ska skapa förutsättningar för att barnet ska kunna få sina rättigheter tillgodosedda, till exempel genom lagar mot barnaga och genom att se till att det finns skolor och sjukvård. Om ett barn far illa i sin familj har staten det yttersta ansvaret för att se till att barnet får hjälp och stöd från annat håll.

Utöver barnet, föräldrarna och staten nämner barnkonventionen ytterligare en resurs för barnet. Det är de grupper som artikel 30 talar om. Barnet har rätt att vara del av en grupp med ett språk, ett kulturliv och en religiös eller annan livsåskådningsmässig tillhörighet. Att minoritetsgrupper och urfolk nämns speciellt beror nog på att just dessa grupper varit och är hotade på dessa punkter. Konventionen förutsätter att majoritetens barn redan har tillgång till dessa resurser, något som vi kanske behöver fundera över i vår tid.

Barnkonventionens mål är att varje barn ska få möjlighet att leva och utvecklas på allra bästa sätt. De stater som skrivit under – och det är i nuläget nästan varenda stat i världen – åtar sig att använda sin lagstiftning och sina resurser så att detta ska kunna ske. Ett av åtagandena handlar om rätten till sitt eget språk. Men lagstiftning är bara en del av barnkonventionens funktion. Den är också en viktig etisk plattform, som är vägledande för många fler än lagstiftarna. I konventionen uttrycks en förståelse av vad barn behöver för att utvecklas och leva ett gott liv. Då räcker det inte bara med lagar och regler. Det krävs ett samhälle med många olika aktörer som samspelar för att detta ska kunna förverkligas.

För att barnet ska kunna utöva sin rättighet att tala sitt eget språk räcker det inte med att kommunen tillhandahåller några timmars hemspråksundervisning i en övrigt svenskspråkig skola. Det behöver också finnas sammanhang utanför skolan, där det egna språket kan användas och har en självklar plats. Kyrkan skulle kunna vara en sådan plats.

I inledningen till kyrkoordningen, Svenska kyrkans grundläggande regelverk, sägs att barnet har en särskild ställning i kristen tro. Därför har kyrkomötet beslutat att varje beslut som fattas i Svenska kyrkan och som på något sätt berör barn ska föregås av en barnkonsekvensanalys. Vilka konsekvenser får det här beslutet för barn? Hur relaterar det till barnets rättigheter enligt barnkonventionen? Det kräver av församlingar, stift och nationell nivå att vi skaffar oss kunskaper om barns liv och låter dessa kunskaper påverka vårt beslutsfattande och våra prioriteringar.

Flerspråkig kyrka

Flerspråkigt arbete i Svenska kyrkan är egentligen inget nytt. Svenska kyrkan har i flera hundra år verkat på andra språk än svenska. I norra Sverige var det länge främst finska och samiska som användes vid sidan av svenska och dessa språk var också vanliga i gudstjänsten och i församlingslivet i dessa områden.

Länge sågs detta som oproblematiskt men senare, inte minst under den nationalistiska vågen på slutet av 1800-talet och första halvan av 1900-talet, ville staten ”försvenska” de områden i Sverige där andra språk än svenska dominerade. Det innebar bland annat att många samiska barn sattes i internatskolor där de inte fick tala samiska och att skolor i Tornedalen genom statsbidragssystemet uppmuntrades att undervisa på svenska hellre än på finska. Vid denna tid fanns också en tro på att barn som växte upp med två språk, skulle bli ”halvspråkiga”, dvs inte behärska något av språken ordentligt. Detta har senare visat sig felaktigt, men det bidrog till att svenskan, som nationellt språk, fick monopolställning i skolan under lång tid.

Samtidigt som skolan prioriterade svenskan, fortsatte gudstjänstlivet och själavården att fungera på samiska och meänkieli. På många håll i Tornedalen var det under 1800-talets slut och så långt fram som till 1970-talet vanligt att gudstjänsten varannan vecka eller en gång i månaden firades på svenska och övriga söndagar på finska. Psalmboken och kyrkohandboken översattes därför till finska.

Kyrkan hade med andra ord en kluven syn på försvenskningen. Som huvudman för ett stort antal skolor var kyrkan pådrivande i försvenskningen men i församlingslivet levde framför allt finskan, men också samiskan på många ställen kvar.

Under det sena 1900-talet växte en rörelse för att tala och skriva på samiska och meänkieli. Staten erkände år 1999 finska, samiska (alla varieteter), meänkieli, romani chib och jiddish som nationella minoritetsspråk med en särskilt skyddad ställning och i språklagen från 2009 ges de nationella språkliga minoriteterna och de döva och hörsel-skadade rätten att lära sig, utveckla och använda sina respektive språk. Teckenspråk har därmed fått samma skyddade ställning som minoritetsspråken. Lagen om minoritetsspråk talar om att barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket ska främjas särskilt. Den ger också personer från dessa språkgrupper rätt att i vissa kommuner och i relation till statliga myndigheter använda sitt eget språk.

Den här utvecklingen är också tydlig i Svenska kyrkan. Idag pågår ett aktivt arbete med att främja flerspråkigheten på alla nivåer i kyrkans arbete. Teckenspråk, samiska, finska och meänkieli är sedan länge etablerade som verksamhetsspråk i Svenska kyrkan, fram till 1999 genom att stiftens ansvarade för verksamheten på dessa språk. Sedan år 2000 har de lokala församlingarna fått ett större ansvar för att fullgöra den grundläggande uppgiften att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission på minoritetsspråken. På kyrkans nationella nivå drivs ett arbete med att översätta kyrkans gudstjänstordningar till minoritetsspråken och med att driva försoningsarbete i relation till tidigare förtryck.

I dokumentet *En flerspråkig kyrka*, som kyrkostyrelsen antog år 2010, formuleras ett antal mål för Svenska kyrkans flerspråkiga arbete. Två av dem handlar särskilt om barn och unga:

- I Svenska kyrkan beaktas mångfalden på ett sätt som hjälper barn och unga att bejaka den egna språkliga och kulturella bakgrunden.
- I Svenska kyrkans barn- och ungdomsarbete används arbetsmeto-

der och -former som gör att barn och unga med en annan språklig och kulturell bakgrund blir sedda och hörda och ges möjlighet att engagera sig.

Fem teser om Svenska kyrkan som flerspråkig kyrka:

1. Evangeliet om Jesus Kristus går över alla gränser – språkliga, kulturella och nationella.
2. Svenska kyrkan har under flera hundra år firat gudstjänst på flera språk.
3. Mångfalden av språk, kulturer och traditioner är en rikedom att ta tillvara i Svenska kyrkan.
4. Svenska kyrkan bör i kommunikation och verksamhet frimodigt framträda som den flerspråkiga kyrka den är.
5. I Svenska kyrkans liv på teckenspråk, samiska, finska, meänkieli och andra språk behövs aktiva kyrkotillhöriga och utbildade medarbetare.

Teserna spikades vid manifestationen av Svenska kyrkans flerspråkighet på Stortorget i Stockholm den 23 september 2006 i samband med de sverigefinska kyrkdagarna.

Barnkonsultation

Den här delen av rapporten handlar om den barnkonsultation som genomförts i Luleå stift för att, i barnkonventionens anda, lyfta barns egna röster om språk och kulturell tillhörighet.

Tillvägagångssätt

Konsultationen genomfördes i samverkan mellan Luleå stift, Kyrkokansliet på Svenska kyrkans nationella nivå samt församlingar i Luleå stift. En projektgrupp med bas på stiftskansliet ledde arbetet i samverkan med Kyrkokansliet. Projektgruppen har också utgjort redaktionsgrupp för rapporten.

Som ett första steg inbjöds ett antal församlingar i Norra Norrbottens kontrakt, där samiska och meänkieli talas av många, och Skellefteå pastorat, där teckenspråkigt arbete bedrivs, till en upptaktsträff för att samtala om våra tankar och vilja att ta reda på hur barn upplever det att tillhöra ett minoritetsspråk. Alla var eniga om att det är viktigt att synliggöra barnets röst när det gäller språk och kulturell tillhörighet.

Under mötet bestämdes det vilka frågor som skulle ställas till barnen och vilka församlingar som kunde delta i arbetet. Samtal fördes också om olika metoder som kunde användas.

Förutsättningen för att kunna samla in material var att anställda för barn och unga i församlingarna fick utrymme i sin tjänst att genomföra dessa undersökningar bland de barn och unga som de möter i sin verksamhet. Även stiftsmedarbetare fick möjlighet att samtala med barn kring dessa frågor vid några tillfällen.

METOD

För att samla in barn och ungas röster om hur de upplever att tillhöra ett minoritetsspråk användes olika metoder. Fokus var barn 0–18 år, men där förekommer också några ungdomar (som fyllt 18 år).

Den vanligaste metoden som användes var intervjuer/samtal. Genom att ställa frågor till barnet, både enskilt och i grupp, ville vi lyssna på

barnet som finns i Svenska kyrkans verksamhet i Luleå stift när de berättar hur de upplever det att tillhöra en minoritet både gällande språk och kultur. I vissa fall har det gjorts mera av djupintervjuer.

Frågeställningarna var:

- *Vilka språk kan du?*
- *Vad talar du hemma/i skolan/kompisar/kyrkan?*
- *Vem talar man med på vilket språk?*
- *Vilket språk tänker man på och vilket är känslospråk?*
- *Vad känner du dig mest bekväm med?*

I vissa samtal blev det följdfrågor och en del andra frågor. I andra intervjuer som gjordes svarade barnen på frågan men inte så mycket mer. För att det skulle vara möjligt att dokumentera och få med citat spelades en del intervjuer in. I andra fall skrevs svaren ned av intervjuaren och skickades till oss i redaktionsgruppen.

En annan metod vi använde var *4-hörnsövning*. Den användes i en grupp på 13 barn i åldern 6–12 år. I denna övning fick barnen välja mellan fyra alternativa påståenden och ställa sig i det hörn i rummet som motsvarade det alternativ de tycker stämmer bäst. Sedan bad den som ledde övningen ett eller flera barn från varje hörn att berätta varför de valde att ställa sig just där.

Metoden *Trädet* var något vi använde i några olika grupper, dels i denna grupp med barn 6–12 år och dels i en grupp med barn och ungdomar med teckenspråk.

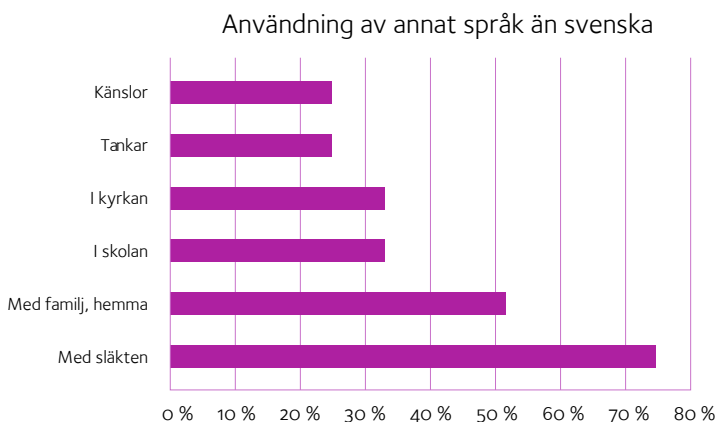
I denna metod användes ett ritat träd på ett blädderblock med följande arenor i kronan: släkt, skolan, hemma, fritid, kyrkan (inklusive församlingshemmet). På stammen fick barnen skriva namn och ålder. Vid sidan av trädet fanns färgpluppar som representerade de olika språken, till exempel röd = finska, grön = svenska. Sedan fick barnen, ett och ett, klistra en färgad plupp motsvarande det språk de pratar i de olika situationerna. Vid andra tillfällen användes även områden som känslor, tankar och drömmar.

Resultaten från Trädet-övningarna visar att barnen talar andra språk än svenska i olika stor utsträckning beroende på plats och tillstånd. Det vanligaste är att minoritetsspråket eller "hemspråket" är i majoritet i samtal med släkten. Drygt hälften av barnen pratar sitt "hemspråk" eller minoritetsspråk med familjen.

På de övriga platserna, skolan, fritiden och kyrkan talar barnen till största del svenska. När det gäller frågan kring vilket språk de tänker, drömmer och uttrycker känslor på var svaren varierande och uppgavs bero till stor del på situation och sammanhang.

Diagrammet nedan visar ungefärliga siffror:

HUR MÅNGA BARN?

Under augusti 2018 - april 2020 samlades barns och barnföreträdares röster in om språk och kulturell identitet. Det gjordes genom att både anställda i församlingar och två stiftsanställda ställde frågor till barn och unga, både i grupp och enskilt.

En utmaning för oss har varit att ställa de rätta frågorna. Speciellt yngre barn har inte alltid förmågan att reflektera över det som är självklart. Att leva i en kontext där man använder flera olika språk så naturligt för dem. Därför har det varit viktigt att samtala och ställa följdfrågor.

Sammanlagt 61 barn och ungdomar och 4 barnföreträdare har fått svara på frågor om språk och kulturell identitet. De språk som talades bland barnen var finska, engelska, tyska, nordsamiska, meänkieli, turkiska, norska sydsamiska, teckenspråk, tecken som stöd och kurdiska.

Barnets språk

Utifrån vår analys av barnens svar har vi valt att använda 4 kategorier för att beskriva barnens språkanvändning:

Flytande språk – hur flerspråkiga barn växlar obehindrat mellan olika språk.

Tillträdespråk – språk som ger tillträde till sammanhang och aktiviteter och där brist på språklig kompetens stänger ute barnet.

Företrädesspråk – hur språk kan ge företräde och hur tolkningsföreträde upplevs.

Majoritetsspråk – hur barnet påverkas av den språkliga minoritets- och majoritetskonstruktionen.

Flytande språk

Barnen som deltagit i den rapporten växlar ständigt mellan olika språk. Till exempel kan de tala ett språk i hemmet, ett annat i skolan och ett tredje bland kompisar. Växlingen mellan språken sker relativt obehindrat och många barn är simultant två- eller trespråkiga.

KODVÄXLING

Att växla mellan språkliga koder betyder att stil, dialekt, låneord och till och med språk (det sista gäller dem som är flerspråkiga) skiftar beroende vem man pratar med, vad man pratar om och i vilket sammanhang som kommunikationen sker.

Barn, 11 år: Jag pratar mycket med mina kusiner via sociala medier och då blir det på finska, det är roligt [...] I skolan och med kompisar pratar jag svenska eftersom ingen pratar finska.

Växlingen mellan språk förutsätter att det finns sammanhang där flera språk kan användas och att de personer som kommunicerar kan flera språk. Språkforskaren Anna-Karin Svensson använder begreppet flerspråkighet då en människa har förmåga att uttrycka sig på flera språk samtidigt (Svensson, A-K. 2009. *Barnet, språket och miljön: från ord till mening*. Lund: Studentlitteratur AB).

Barn, 14 år: Ibland när jag pratar finska hemma kan jag råka säga något på svenska eller att jag tänker på finska och säger det på svenska eller tvärtom [...] Ja, lillebror – med honom pratar jag bara finska. Sen har jag tre storasyster och med dem kan jag prata både finska och svenska.

Förstaspråket är det språk som barnet lär sig från födseln och andraspråket är det språk barnet lär sig senare i livet. Det är vanligt att förstaspråket anses vara det språk som används för att kommunicera och tänka kring känslor; känslspråket. I skolans läroplaner benämns förstaspråket som modersmål. Syftet med modersmålsundervisningen, enligt *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, 2011*, är att "eleverna utvecklar kunskaper i och om sitt modersmål, att stimulera elevernas intresse för att läsa och skriva på modersmålet" och "att ge eleverna förutsättningar att utveckla sin kulturella identitet och bli flerspråkiga" (Skolverket, 2011: s. 79).

ATT HA FLERA FÖRSTASPRÅK

En del av de barnen som medverkat i intervjuerna har inte bara ett förstaspråk utan flera. De barn som växer upp i miljöer där barnet tidigt lär sig fler än ett språk har möjlighet att bli simultant tvåspråkiga. Det går också att säga att barnet, i sådana miljöer, har två förstaspråk. Det är först när barnet är fyra till fem år som barnet kan skilja på språken och vet när de talar det ena respektive det andra. Meänkieli, samiska eller finska är inte "främmande" språk eller "andraspråk", då barnet mycket tidigt har kommit i kontakt med dessa språk. Det behöver inte alltid vara så att det talats i det egna hemmet men att det talats i en sådan omfattning att barnet ändå lärt sig det och gjort det till sitt.

I det område barnen lever sina liv finns en representation av olika språk. Språk som använts genom historien och som fortfarande används. Det är också relevant att väga in engelskan som ett ytterligare språk. Ett språk som introduceras tidigt för barn som lever i Sverige. Både i skolan och i de kulturyttringar som riktar sig in mot barn- och ungdomsvärlden (t.ex. film, TV-serier, dataspel, musik, sångtexter och litteratur).

Ungdom, 18 år: ... men där också beror det ju på vem jag pratar med. Beror på situationen... Svåra känslor – dom är alltid på samiska! Delar mellan samiska, engelska och svenska nu, för jag har varit ute och rest så mycket...

Det pågår en diskussion om hur flerspråkighet påverkar barn. Det har lyfts olika perspektiv och det har beskrivits att barn som är flerspråkiga har en högre förmåga att bromsa sin första impuls, vilket enligt vissa undersökningar uppvisar ett starkt samband med högre betyg i skolan. Det har också påståtts att flerspråkighet t.ex. motverkar demenssjukdomar. Samtidigt har det sagts att flerspråkighet kan leda till språklöshet, att barnet egentligen inte lär sig något språk ordentligt, eller att det på olika sätt blir förvirrande för barnet att just vara flerspråkig.

Den samtida forskningen inom språkutveckling tycks förhålla sig alltmer skeptisk till den här typen av beskrivningar. Niclas Abrahamsson som är professor i svenska som andraspråk vid Stockholms universitet, skriver i en artikel "Myter om flerspråkighet" (forskning.se, 26 september 2017) att flerspråkigheten möjligtvis ger fördelar när det gäller sådant som till exempel rör problemlösning men att dessa skillnader är marginella och övergående. Däremot uppstår sällan problem för barn som tidigt lär sig tala fler än ett språk.

I artikeln skriver Abrahamsson att det länge funnits en föreställning att barn som växte upp med två eller flera språk riskerade att bli halvspråkiga. Abrahamsson menar att det snarare handlat om att barnen varit kompetenta på båda språken men haft ett uttal som gjort att de inte låtit som "modersmålstalande" på något av språken. Med andra ord, det kan låta som om barnet inte kan tala språket, men i själva verket har de full språklig kapacitet.

Tillträdesspråk

Barnets användande av språk kan förstås som något som är kopplat till sammanhang och aktiviteter. Den flerspråkiga kompetensen blir då en förutsättning för att få tillträde till just sådana sammanhang och aktiviteter som kräver en specifik språkkompetens. Omvänt, en brist på flerspråkig kompetens stänger ute barnet från detsamma.

SPRÅKET I SAMMANHANG OCH AKTIVITETER

I de intervjuer som genomförts har vi fått flera exempel på hur språk hänger ihop kopplat till sammanhang och aktiviteter.

Intervjuaren: Tänker du någon gång så där att du kan ha nytta av finskan eftersom du vill lära dig finska?

Barn, 13 år: Exempelvis vuxenkompisar som jag har fått lära känna via pappa brukar vi ju fara till ibland. Då är det ju på ett sätt en fördel om man kan finska ganska bra, liksom.

Ett mycket tydligt exempel är rennäringen som förutsätter språklig kompetens när det gäller de samiska språken. Men kopplingar mellan språket, sammanhang och aktivitet finns också på andra sociala ytor. Ibland är språket, som används, "bestämt" i förväg, i andra sammanhang och aktiviteter finns det ett förhandlingsutrymme. Det kan också vara så att en grupp, som är i färd med någon slags aktivitet, byter språk under själva aktiviteten och sedan återgår till det andra språket när den är avslutad. En slags språkdynamik som beror på turtagning, roller och uppfattningar om vad aktiviteten går ut på. Brist på språklig kompetens medför ett slags utanförskap på ett mycket grundläggande plan. Om jag inte förmår att ändra på språkbruket (byta språk), så riskerar jag att utestängas från både sammanhang och aktivitet.

Ungdom, 25 år: Det är som naturligt – Renskötseln är bara på samiska – då tänker man bara på samiska. Namn på fåglar till exempel, kan jag bara på samiska.

Det finns också en subjektiv erfarenhet att väga in. Vilket språk känns

naturligt att använda i ett specifikt sammanhang eller aktivitet? I de flesta fall kanske min uppfattning delas av majoriteten, men det är inte självklart att så är fallet. Det är heller inte självklart att den som har flerspråkig språkkompetens föredrar det språk som personen behärskar bäst i alla sammanhang och aktiviteter som personen är involverad i eller upptagen med. Det kan finnas sammanhang och aktiviteter som av olika anledningar upplevs höra ihop med ett visst språk att en förändring av ”språket” inte är önskvärd, även om det skulle ge kommunikativa fördelar för den enskilde individen.

SPRÅK OCH KULTUR

Det finns, inte minst bland unga samer, ett intresse för samiskt språk och kultur, men situationen är inte enkel. De samiska språken passade inte ihop med det framväxande moderna samhällets framtidsvisioner. Språken tycktes uppfattas, av dåtidens beslutshavare, som en rest av ett förmodernt samhälle som skulle ersättas med nytt, det vill säga nationalstatens svenska språk. Konsekvensen av detta synsätt har medfört att generationerna bakåt inte alltid har förmågan att vara det språkliga stöd som behövs när de ungas vill återupptäcka de samiska språken och kulturerna.

Barn, 17 år: Vi kämpade i 11 år, och fick bli arga på kommunen innan vi fick språkundervisning. Jag hade en lärare i 7an – 9an, på 1 timme per vecka efter skoltid. Inte så mycket... Nu är jag nekad i gymnasiet. Jag vill inte att det ska dö ut – men hur hålla liv i det om man inte får vara med...

Internationellt sett finns i Sverige ett relativt starkt lagstadgat stöd för flerspråkighet. Alla som är bosatta i Sverige ska med grund i Språklagen (SFS2009:600) ges möjlighet att både ”lära sig, utveckla och använda svenska” och ges möjlighet ”att utveckla och använda sitt modersmål”.

Skollagen (SFS 2010:800) ger elever i grundskolan dessutom rätt till modersmålsundervisning, om de har minst en vårdnadshavare med ett annat modersmål än svenska och språket används som vardagligt umgängesspråk i hemmet. Dessa restriktioner gäller dock inte för Sveriges

nationella minoritetsspråk; finska, samiska, meänkieli, jiddisch och romani chib, som har starkare rättigheter till modersmålsundervisning.

NÄR ORDEN TAR SLUT

I intervjuerna framgår att det hos några finns både ett medvetande om det som håller på och ske och en slags sorg, kanske också känsla av skuld, då språket med allt det för med sig, är på väg att tystna.

Intervjuaren: Hurfungerar det när du pratar med släktingar? Barn, 11 år: Ja, jag tror jag har tappat några ord. Fast mamma vill att vi ska prata kurdiska hemma så att jag ska inte ska tappa bort det.

I intervjuerna får vi berättelser om att skolan inte alltid förmår att fullgöra sin skyldighet att erbjuda modersmålsundervisning om eleven begär detta och om det finns en lämplig lärare. Detta är en rätt så enastående skriven paragraf, då det i praktiken medför att eleven har en rätt *ifall* kommunen förmår att rekrytera lärare. Detta har gjort att kommuner hanterar denna skyldighet på olika sätt. En del ställer upp krav att minst fem elever ska begära modersmålsundervisning i samma språk för att de ska rekrytera en lärare med rätt lämplighet. Det finns ingen riktig tydlighet i vad som ska anses vara tillräckligt i skolans eller kommunens ansträngningar för att försöka hitta en lämplig lärare.

Ungdom, 18 år: Det är svårt att hålla igång när det bara hänger på mig – jag blir lite arg, känner mig fejk på sydsamiska. Det känns konstigt – men det är som det är. Sakernas tillstånd [...]. Delvis mitt eget fel också. Haft äldre som inte stöttat, man ska väl inte klandra dem heller, de har varit med om jobbiga saker när det gällt språket.

För att få bli upptagen i sameröslängden krävs, ett subjektivt kriterium, att du själv anser dig vara same. Det krävs också ett objektiva kriterium; att du själv har eller haft samiska som språk i hemmet eller har eller haft i tidigare i generationerna bakom, till exempel att dina mor- och farföräldrar talade språket hemma. En del menar att det bör vara en hårdare bedömning kring detta med språkkriterierna, vilket

säger något om hur språk och identitet hänger ihop. Det säger också någonting om hur högt betydelsen av språklig kompetens värderas för att få tillträde och inflytande i den värld som är "min". Kan du förstå mig, min historia och min framtid om du inte talar mitt språk?

SPRÅK SOM GER MÖJLIGHETER

Det är självklart att flerspråkig kompetens är en förutsättning för att kunna leva ett liv i flerspråkiga miljöer. Som en konsekvens av att barnet kan flera språk ökar rörligheten mellan olika världar och möjligheter, liksom möjligheterna att ansluta till olika sammanhang och aktiviteter.

Barn, 13 år: Mamma jobbar på finska sidan, så hon måste kunna finska.

En brist på språklig kompetens begränsar dessa valmöjligheter och barnet riskerar att bli exkluderad inte bara från sin egen historia utan också från möjliga framtider som rymmer utbildning, arbete och försörjningsmöjligheter.

Företrädespråk

Vilket språk är det egentligen som gäller? Och vem bestämmer i så fall det? Hur ser språkmaktordningen ut? Vilka är vinnare och förlorare?

SKOLSPRÅK

Den skolpraktiska vardagen kräver något slags gemensam överenskommelse om hur det kommuniceras. Mål, visioner, regler, arbetssätt måste uppfattas på ett likartat sätt och skolpraktiken behöver ett språk som talas av alla. De barn som intervjuats är flerspråkiga och lever i flerspråkiga miljöer men går i skolor där svenskan har företräde (ingen av de intervjuade gick på språkskolan i Haparanda som har målsättningen att eleverna ska bli tvåspråkiga).

Barn, 13 år: Alla språk är ju tillåtna... men de strävar efter att alla ska försöka prata svenska, så alla ska förstå.

När det gäller språken meänkieli, samiska, finska och romani chip har

dessa historiskt inte fått vare sig utrymme eller status som det formella språket i samhället. De har förpassats till den privata sfären. Det är därför det i språkliga förvaltningskommuner, där det då ska vara möjligt att ha myndighetskontakter på det språk kommunen förvaltar, fortfarande är vanligt att kommunikationen sker på svenska. Detta mönster ärvt av barn och unga. Således väljer kanske ett finskspråkigt barn att prata med skolsköterskan på svenska även om båda skulle ha finska som det första språket.

TOLKNINGSFÖRETRÄDE

Att svenska är skolspråket är inget uppseendeväckande i sig, men det finns all anledning att reflektera över hur barn och ungdomar påverkas av detta när det gäller identitet, självbild och drömmar. Den som bemästrar den språkliga koden hamnar alltid i överläge, jämfört med dem som inte kan språket lika bra. I skolan är det i de flesta situationer läraren som har alla former av kommunikativa övertag gentemot eleven.

Barn, 11 år: I skolan och med kompisar pratar jag svenska eftersom ingen pratar finska.

Den som äger tolkningsföreträdet har inte bara möjligheten att bestämma *hur* vi pratar, alltså vilka ord och begrepp ska användas och i vilken ordning. Tolkningsföreträdet innebär också att den som har ett kommunikativt övertag också har positionen att bestämma *vad* som blivit sagt i ett samtal.

Intervjuaren: Har du någon gång känt dig annorlunda?

Barn, 14 år: Ibland. Mina vänner nu för tiden bryr de sig inte så mycket. Men i början när jag började skolan kunde jag inte så mycket svenska och då hade jag inte så många vänner på grund av det.

Det är överhuvudtaget väldigt svårt att tänka sig att något samtal utan att en maktdimension finns närvarande. Kanske är det också för mycket begärt att någon ska avstå från tolkningsföreträdet, särskilt om den personen har något att vinna på att behålla det. Det kräver till att börja med en medvetenhet om att ha tolkningsföreträde och sedan en vilja

att samtala på ett mer demokratiskt sätt. Känslan av att vara i språkligt underläge påverkar möjligheterna att uttrycka det man vill säga och kan ge negativa känslor då tankar, åsikter och ord "inte räknas".

Intervjuaren: När du kom var du sju år, fick du börja skolan direkt?

Barn, 11 år: Fick börja i 6-års.

Intervjuaren: Hur kändes det då?

Barn, 11 år: Läskigt. Jag minns att jag sa ja till allting.

Den som blir utsatt för den här sortens maktspel är ofta inte medveten om det. Barnet har ofta en låg förståelse av hur den här typen av maktstrategier fungerar även om det har stor erfarenhet av bli utsatta för den. Det som stannar kvar i barnet är just själva känslan av att inte vara något värd, att erfarenheter och livsförståelse inte betyder något, att barnet "tänker fel" och att sättet att uttrycka sig inte tycks förstås av den barnet samtalar med.

Barn, 14 år: Alltså det kan ju va, ibland så kan man mötas av en attityd att svenskan är ett finare språk än finskan och därför ska man prata svenska och inte finska.

Det krävs både socialt mod och självförtroende för att våga utmana den som har tolkningsföreträdet. I skolmiljön blir det nästan omöjligt. Ojämligheten förstärks när barnets vårdnadshavare inte kan plana ut styrkeförhållanden vid tillfällen då de ska ge det egna barnet röst i kontakterna med skolan vid utvecklingssamtal och liknande.

Det är inte ovanligt att det kommunikativa underläget, i relation till läraren eller skolan, är än mer djupgående för vårdnadshavaren än för barnet. En vårdnadshavare som inte talar skolans språk har också svårt att förbereda sig vid en kontakt med skolan. Det vanliga är att det är barnet självt som informerar vårdnadshavaren om vad som ska diskuteras vid en skolkontakt. Informationen barnet ger blir komplicerad att förhålla sig till då vårdnadshavaren kanske inte har egna erfarenheter av svensk skola och måste väga in barnets strävan efter autonomi och hävdande av egna särintressen gentemot både föräldrar och skola.

Majoritetsspråk

Språket är ett redskap för att tänka och tala. Samtidigt är språket något som också styr tanken och talet, då det är svårt att tänka och framförallt kommunicera "utanför" språket. Det är också i denna språkliga värld som man försöker ge ord till minnen, erfarenheter, känslor och upplevelser. Språket blir den kommunikativa förbindelsen mellan den inre och yttre världen. Språket är den kommunikativa bron mellan dessa världar och där riktningen går åt båda hållen. Den inre världens liv förändras när den ska filtreras i språket och ger samtidigt ord för att tolka och förstå det man ser och upplever.

Intervjuaren: Dina föräldrar (vilket språk talar du hemma)?

Barn 14 år: Med mig pratar de finska men min pappa är inte helfinsk. Han är född i Sverige. Han pratar mest meänkieli. Han är från Övertorneå. Mamma är helfinsk men hon är född i Linköping [...] Ibland när jag pratar finska hemma kan jag råka säga något på svenska eller att jag tänker på finska och säger det på svenska eller tvärtom.

SPRÅK OCH IDENTITET

Det som utmärker en människas identitet är att den ständigt omformas i pågående processer som innefattar möten, andras uppfattningar om vem man är och den egna reflektionen kring "mig". Identitet blir i det här perspektivet något som skapas i relationer mellan människor, i sammanhang och i aktiviteter. Språket spelar en betydelsefull roll. Vi uttrycker vilka vi är, vilka vi vill vara och vilka vi inte vill vara med hjälp av språk, koder, tonalitet och uttryck. Samtidigt kan man inte vara något, vilja vara något eller inte vilja vara något som är okänt eller saknar språk.

Barn, 14 år: Bra alltid kunna flera språk. Det kan ju vara roligt också. Det kan ju vara svårt ibland om man skulle bli behandlad på ett annorlunda sätt. Om man inte pratar det språk som är det vanliga.

Att ha en flerspråkig identitet betyder att man har förmåga att växla språk och har mer språk än den som är enspråkig. Utifrån det perspektivet är flerspråkighet alltid positivt och just språkkompetensen breddar identitetspaletten då man har tillgång till ord och uttryck som då formerar ens jag i relation till andra.

Barn, 12 år: Typ det känns så här att när jag pratar svenska låter jag, typ, arg eller typ sur, när jag pratar spanska, jag pratar ju mest spanska med släkten, då känns det som att jag är snäll då.

ATT GÖRA MOTSTÅND

De barn och ungdomar som deltagit i den här rapporten har gemensamt att de växer upp i ett område där de språk som talas i hemmen och bland kompisar inte är svenska, men där mycket av den kommunikation som bestämmer livsvillkoren för barnet sker på svenska. Svenska språket är i den meningen överordnad de andra språken.

Ungdom, 18 år: Jag talade bara det samiska språket (nord-) hela barndomen. Lärde mig svenska när jag började skolan när jag var 7-8 år. Lärarna pratade samiska med mig, jag gick ju på sameskolan i Jokkmokk. Men på Östra och Bokenskolan har det bara varit svenska – hela tiden tjorv med lärare i samiska, NU går jag på Samernas, och då är ju allt på samiska. Det är skönt att ha det i vardagen. Annars, pratar vi bara samiska hemma.

Det finns strategier som kan användas för att ändra det språkliga maktförhållandet. Man kan byta till ett språk man vet att den som man talar med inte behärskar. Man kan svara med tystnad för att markera att man inte nedlåter sig, (eller tycker det är någon idé, att tala med en person som inte behärskar språket lika bra som en själv. En annan möjlighet är att lära sig svåra och komplicerade ord och på det sättet försöka vinna språkkampen på den andres planhalva. Ytterligare ett sätt kan vara att ha fokus på de sammanhang och aktiviteter där "mitt" språk har företräde och utveckla ett ointresse för sådana sammanhang

och aktiviteter där man språkligt upplever ett underläge. Den sista strategin är kanske den enklaste men också den som riskerar att få betydande konsekvenser när det gäller möjligheterna till utbildning och framtida arbete.

FRÅNVARO AV MÖTESPLATSER FÖR BARN MED HÖRSELSKADA

Svenska kyrkan har satsat extra på att stärka barnens roll i kyrkan vilket har gjort att de flesta församlingar idag har en organiserad verksamhet för barn och unga. Trots detta så lyser såväl inkluderande verksamheter som särskilt riktad verksamhet för barn och unga med hörselskada med sin frånvaro i majoriteten av församlingarna. En orsak kan vara att barn och unga ofta betraktas som en homogen grupp. Ett sådant synsätt medför att när barnkonsekvensanalysen arbetas fram, utgår man från normen, i stället för att se den mångfald som finns i barngrupperna. En annan orsak kan hänga samman med kostnader och resurser då det ställs krav på lokalers utförande, samt på kompetens hos församlingens anställda.

Det hade troligen sett annorlunda ut i flertalet församlingar om föräldrar, barn och unga själva tagit kontakt och efterfrågat inkluderande eller riktad verksamhet. Men det är inte att förväntas då användare av hörtekniska hjälpmedel generellt blir tröttare än andra efter en skoldag. Utöver ordinarie koncentration krävs extra ansträngning för att uppfatta det talade ordet, då den förmågan är nedsatt. Det tillsammans med att samtidigt komma ihåg allt som sägs, stör den kognitiva processen och bidrar till ökad trötthet.

Rekommendationen skulle kunna vara att förändra förhållningssättet, genom att skapa mötesplatser för barn och unga med hörselskada som använder hörtekniska hjälpmedel, där kommunikationsmöjligheter med stöd av TSS blir en naturlig del. På så sätt inkluderas fler barn och unga med hörselskada liksom personer i alla åldrar i hemförsamlingen. I praktiken innebär det att varje församling behöver se över befintliga verksamheter och öppna upp dessa så att personer med hörselskada oavsett ålder kan delta. Det sker också genom att kyrkor och samlingslokaler ses över och investeringar görs i bra hörtekniska hjälpmedel.

Vad är kyrkans roll?

Är kyrkan ett språkinstitut som ska rädda de hotade språken? Eller handlar det om att erbjuda tjänster för dem som talar ett annat språk? Hur vi tänker kring användandet av olika språk i kyrkan har med vår kyrkosyn och församlingssyn att göra. De två ovannämnda sätten att hantera olika språk, att rädda ett språk eller att erbjuda tjänster på andra språk än svenska, signalerar att församlingen eller kyrkan är dess anställda som ska agera gentemot en grupp som talar något annat språk än svenska. ”De andra”, som har ett annat språk och en annan kultur, blir ett objekt för församlingens goda gärningar.

En annan, inkluderande syn är när kyrkan får en teologisk definition som de döptas gemenskap som har ett uppdrag att sprida evangeliet om Jesus Kristus. Evangeliet känner inte språkliga, kulturella eller nationella gränser och kyrkan är flerspråkig eftersom dess medlemmar talar olika språk. Svenska kyrkan har alltid varit flerspråkig i den bemärkelsen, även om det inte alltid har kommit i uttryck. Mångfalden av språk, kulturer och traditioner är en rikedom att ta tillvara i Svenska kyrkan.

När vi förstår trosgemenskap som en gemenskap för troende, inte bara en grupp människor som har gemensamma uppfattningar kring religiös dogmatik eller samsyn i sociala frågor, vänds blicken till sådant som handlar om hur vi tänker, talar och beter oss mot varandra. Församlingen är en gemensam yta där vi söker tröst, hopp och uttrycker tacksamhet och tvivel utifrån de erfarenheter vi har av livet. Här dyker det upp frågor. Får jag vara med? Vill jag vara med? I vilken grad jag känner att jag får ta plats med min egen livshistoria och mina erfarenheter? Finns det andra som talar mitt språk? Kan jag känna igen något hos den andre i mig själv?

Därför är det viktigt att vi som kyrka synliggör, bekräftar och erkänner barn och unga med kompetens i olika språk och kulturer som en förstärkning av gemenskapens samlade kompetens och som ett bidrag till kyrkans mänskliga rikedom. Kyrkan behöver reflektera över sin reella identitet som en flerspråkig gemenskap. Barn och unga med språk-

och kulturkompetens är förtjänta av att få känna sig glada och stolta över sin bakgrund.

Många barn som redan är delaktiga i kyrkans verksamhet är inte nödvändigtvis synliggjorda och bekräftade med sin specialkompetens när det gäller språk och kultur annan än det svenska. Kyrkans gemenskap förlorar något i detta. Uttrycken av tro och liv och delandet av livserfarenheter utarmas till en homogen "kulturbunden" föreställning istället för att berikas av olika språkliga och kontextuella uttryck som kan vidga upplevelser, tankar och känslor i gemenskapen. Att få bli synlig med sina speciella rötter har betydelse.

Kyrkan har en angenäm utmaning i att vända på synen på flerspråkighet. Från att problematisera kunskapen i andra språk och kulturer och att enbart se förpliktelser i mötet med det andra till att se kompetensen, rikedomen och glädjen i den vidgade dispositionen att uttrycka sin tro och reflektera över livet med flera uttryck som de olika språk och kulturkontexter möjliggör.

Kyrkan är en gemenskap av människor som har olika bakgrund, erfarenheter och kompetenser. Alla människor tillför något till gemenskapen genom att vara just sig själva. Kyrkan kan bidra till att människor får vara just sig själva, i sin ålder, i sin språkanvändning och sin kulturtillhörighet. Hodding Carter skrev *»Det finns två bestående gåvor vi kan skänka våra barn: Det ena är rötter, den andra är vingar«*. Om människan har tillgång till sin historia, sina rötter, sitt språk och tillhörighet underlättar det att kunna leva som en hel människa, växa till det man är ämnat att bli.

Kyrkans uppgift är att sprida evangeliet och sprida kärlekens gåva till alla. Detta kan komma till uttryck i handlingar som bekräftar och försvarar människors värde: att kyrkan står upp för individens grundläggande rättigheter, att kyrkan bidrar till att det finns utrymme för människor att ha inflytande, vara delaktiga och ha makt över sina egna liv. Det är evangeliet i konkret handling. Kyrkan kan medverka i arbete med andra aktörer i samhället för att möjliggöra ett gott liv för människor.

Kyrkan kan bidra till att barn som tillhör en språklig och kulturell minoritet upplever sina rötter som något värdefullt och positivt i sitt liv. Genom att försvara barnets rätt till sitt språk och sin kultur signalerar kyrkan sin universella karaktär, kyrkan är för alla. Mångfaldens kyrka är kyrkans rätta identitet. Kyrkan bör frimodigt framträda som en flerspråkig och mångkulturell kyrka eftersom dess liv då överensstämmer det med dess reella identitet.

Bilagor

Ur Barnkonventionen, artikel 30

I de stater där det finns etniska, religiösa eller språkliga minoriteter eller personer som tillhör ett urfolk ska ett barn som tillhör en sådan minoritet eller ett sådant urfolk inte förvägras rätten att tillsammans med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin egen religion eller att använda sitt eget språk.

Ur Barnombudsmannen rapporterar

BR 2005:07

REGERINGENS MINORITETSPOLITIK

Målet med den svenska minoritetspolitiken är att ge skydd för de nationella minoriteterna och stärka deras möjligheter till inflytande samt stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande. Sveriges nationella minoriteter är samer, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar. Minoritetsspråken är samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch.

NATIONELLA MINORITETER

De fem erkända nationella minoriteterna nämndes också vid namn i samband med ratifikationen av Europarådets ramkonvention om skydd för de nationella minoriteterna. Grupperna har funnits i Sverige under mycket lång tid och är därför en del av det svenska kulturarvet. Eftersom samerna är ett ursprungsfolk i Sverige finns det även en särskild samepolitik.

SÄRDRAG GEMENSAMMA FÖR DE NATIONELLA MINORITETERNA

- I samband med det minoritetspolitiska beslutet uttalades att följande särdrag är gemensamma för de grupper som erkänts som nationella minoriteter.
- Grupp med uttalad samhörighet som till antalet i förhållande till res-

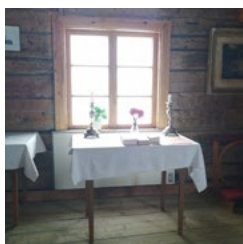
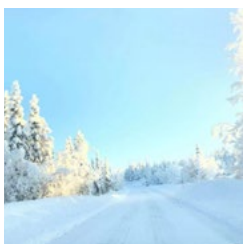
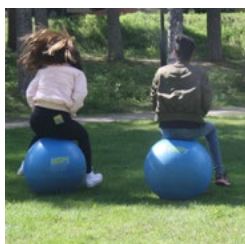
ten av befolkningen har en icke dominerande ställning i samhället.

- Religiös, språklig, traditionell och/eller kulturell tillhörighet. Endast ett av dessa särdrag måste föreligga.
- Självidentifikation. Den enskilde såväl som gruppen ska ha en vilja och strävan att behålla sin identitet.
- Gruppen ska ha historiska eller långvariga band till Sverige. Endast minoritetsgrupper som har funnits i Sverige före sekelskiftet 1900 bedömdes uppfylla kravet på historiska eller långvariga band.

MINORITETSSPRÅKEN

En viktig del av minoritetspolitiken är att ge stöd till minoritetsspråken så att de hålls levande. Minoritetsspråken omfattas också av Sveriges ratifikation av den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk. Tre av de nationella minoritetsspråken, samiska, finska och meänkieli, har historiskt en stark geografisk tillhörighet, vilket innebär att dessa språk omfattas av särskilda regionala åtgärder.

Bilaga 2

Som en del av barnkonsultationen ombads några barn i Luleå stift ta bilder på platser där de trivs. Det här är ett kollage av bilder som de har tagit och valt ut.

DAVVISÁMEGIELLA

Máná jietna

mu sadji, mu giella

Dán raporttas čilgejuvvo mánáidkonsultašuvdna mii čadahuvvui Julevu bismagottis 2019:s, gos mánát geat ellet mángga gielain leat beassan muitalit sin vásáhusaid mánggagielatvuodas iešguđetlágan dilálašvuodain ja birrasiin.

Duogáš

Julevu bismagoddi lea mánggagielat guovlu. Dáppe leat mánga sáme-giela, ja olus suomastit ja ságastit meänkieli bismagotti nuorta guovl-luin.

Gávnojit mánga sáme-giela ja dain leat sierralágan grammatihka ja čállinvuohki. Davvisáme-giella lea stuorimus Sámis ja nai dá bálea-mos Julevu bismagottis. Maiddái julevsáme-giella lea stuoris, muhto bihtánsáme-giela ja ubmisáme-giela ságastit beare moaddása. Mánga giela leat ožžon čállinvuogi oba easkka. Ollosat boarrásit buolvvain eai leat oahppan lohkat dahje čállit sáme-gillii. Dál lea nuorat buolvvain riekti oahppat sáme-giela, muhto dat ii leat álo nu álkít, go ovdameark-ka dihte leat unnán sáme-giela oahpaheaddjit.

Meänkieli lea variánta suomagielas mii ságastuvvo Duortnosleagis. 1800 loahpas ja 1900 álggus šattai ruotagiella skuvlagiellan ja meänkieli badjelgehččojuvvui. Seammás lea meänkieli eallán mánga searvegot-tis ipmilbálvalusas ja siellodikšumis, eareliiggánit lestadialaš lihkadu-sas. Ollosat dálá vanhemiin leat eahpesihkkarat addit giela viidasit, go sin mielas eai máhte nuogis. Seammás lea čállingiella ovdánan gi-rjjálašvuoda, musihka ja teáhtera bokte 1980-logu rájis.

Mánát ja nuorat geat leat bealjeheamit dahje geain leat garra gullan-váttut ožžot dán áiggi dávjá cochleaimplantahta(CI), mii veahkeha, muhto ii ollásit atte gulu ruovttuluotta. Sii vásihit ahte iežat eai ipmir ahte gullanváttut goitge leat easttan, mii gáibida birrasa heiveheami. Earret CI ja dan lassin adnu maid giehtagiella ja seavvin doarjjan (TSS). Giehtagiella lea sierra giella mas lea iežas grammatihka, ja TSS nanos-mahtta sága go seavvá deháleamos sániid.

ON:a mánáidkonvenšuvdna lohka ahte mánás gii gullá unnitlogujovkui dahje eamiálbmogii lea vuoigatvuohta návddašit ovttas joavkku eará lahtuiguin iežas kultuvrras, geavahit iežas giela ja dovddastit ja ollašuttit iežas oskkoldaga. Mánáid galgá maid guldalit ja sii galget beassat buktit iežaset oaiviliid áššiide mat gusket sidjiide. Ruota girku girkoortnet addá mánái sierrasaji ja danin galgá girku álot čađahit mánáidváikkuhusanalyasa ovdal váldet mearrádusa mat gusket mánáide.

Ruota girku lea mánggagielat girku ja dál mii bargat dan guvlui ahte mii galgat dan oaidnit resursan buohkaide, iige váttisvuohtan man šaddat gieđahallat. 1800-logu loahpas ja 1900-logu álggus girku searvvai stáhta ruotaiduhttindoaimmain, muhto dál barget aktiivvalaččat unnitlogugielaid nannemiin sihke stáhtas ja girkus. 2009 giellalahka addá gielalaš unnitlogujoavkkuide ja bealjemiiide ja sidjiide geain leat gullanválttut vuoigatvuođa oahppat, ovddidit ja geavahit iežaset giela. Earenoamážit mánáide. 2000 rájis leat Ruota girku searvegottiin leamaš čielgasit ovddasvástádus ahte unnitlogugielahállit fálluojuvvjit ipmilbálvalusa, oahpahusa, e.e. iežaset gillii ja riika dásis ipmilbálvalusortnegat jorgaluvvjit. Aktiivvalaš seanadanbargu dološ vearredaguid ovddas lea maid jođus.

Mánáidkonsultašuvdna

Moadde bismagotti searvegotti bovdejuvvojedje searvat konsultašuvdnii. Dain searvegottiin leat mánáid ja nuoraid jienat mánggagielatvuođa birra čohkkejuvvon sierralágan vugiiguin. Joavkoságastallamat ja jearahallamat leat dokumenterejuvvon ja analyserjuvvon. Jearaldagat leat leamaš makkár giela mánát máhttet, makkár birrasiin ja geainna sii ságastit iešguđetlágan gielaid ja makkár dovddut ja guottut sis leat iešguđetlágan gielaid hárrái.

Mánát geat jearahallojuvvojit ságastit unnimus ovttá iežá giela vel, earret ruotagiela. Earret našunálalašunnitlogugielaid de mánát ságastedje nai eará gielaid, sihke eurohpalaš ja olgoeurohpalaš. Čielga boadus

guorahallamis lea ahte ruotagiella geavahuvvo eanemus skuvllas ja eará gielaide ságastit dávjjibut fulkkiiguin ja veagain ruovttus.

Mánáid vástádusaid analysa vuodul mii leat hábmen njeallje joavkku mat čilgejit mánáid giellageavaheami:

NJUOVŽILIS GIELLA

Mánát geat leat searvan guorahallamii molsut giela olles áiggi. Molsun lea álkit ja olu mánát leat simultána guokte- dahje golmmagielagat ja sis leat mánja "vuosttasgiela". Sii molsut giela dan mielde geainna ságastit, man birra ságastit ja goas gulahallan dáhpáhuvá.

SEARVANGIELLA

Giellageavaheapmi čadnu sierra oktavuodaide ja aktivitehtaide. Dat mielddisbuktá nai ahte gielalaš gelbbolašvuohta dihto gielas addá vejolašvuođa searvat oktavuhtii dahje aktivitehtii - dahje nuppos: váilevaš gielalaš gelbbolašvuohta dahká ahte mánna olgguštuvvo aktivitehtas. Okta ovdamearka lea ahte boazodoallu eaktuda sámegiellgelbbolašvuođa ja dahká váttisin searvat dan gelbbolašvuođa haga. Iežá oktavuodain ii leat nu diehttelas man giela geavtá ja giella molsašuddá aktivitehta olis.

Ruotaiduhttinlea mielddisbuktán ahte olu nuorat, geat háliidit oahpat sin kultuvrra giela vai besset sin kultuvrra aktivitehtaide ja oktavuodaide, eai álo oáččo dan doarjaga man háliidit skuvllas ja vánhenuolvvass. Sus gii ii máhte giela ii leat seamma diehttelas riekti kultuvrralaš identitehtii earáid mielas. Mánngagielatvuohta lea eaktun eallit mánngagielat birrasii. Váilevaš giellagelbbolašvuohta sáhttá olgguštit máná ii dušše su historjjás muhto maid boahttevaš vejolašvuođain nugo oahpahasas, barggus ja ealiheamis.

OVDASADJEGIELLA

Guorahallan vuoseha ahte go ruotagielas lea ovdasadji earáid gielaide suktii skuvllas dat čuočká máná identitehtii ja iešgovvii. Unnitlogugielat leat hoigojuvvon priváhta birrasii ja ruotagiella lea ožžon dulkonovdasaji. Dat mearkkaša ahte sus geas ii let ruotagiella vuosttasgiel-

lan govssahallá gulahallama dáfus. Mánga máná muitalit ahte sii ledje fuolastuvvon go álge skuvlii eaige máhttán ruotagiela dan veardde ahte sáhtte gaskkustit maid háliidedje ja dovde. Vel dávjjit lea máná fuolaheaddji leamaš dákkár dilis.

VÁLDOGIELLA

Mánát guorahallamis leat hábmen strategijaid vai rievdadit gielalaš fápmooktavuođa váldogiela ja ruovttugiela gaskkas. Muhtumin sii molsut dan gillii man sii dihte nubbi ii hálddaš. Sii sáhttet vástidit jaskatvuodain. Sii sáhttet figgat vuoitit giellagilvvu go geahččalit oahppat váttis sániid nuppi gillii. Sii sáhttet válljet searvat dakkár oktavuodain gos sin gielas lea ovdasadji ja eai beroš oktavuodain ja aktivitehtain gos dovdet ahte sii leat gielalaččat vuolit dásis.

Girku rolla

Muhtumin oidnet ahte mánngagielatbarggu lea seammá go ”giellagádjun” dahje ”fállat bálvalusaid iežá gillii go ruotagillii”. Dát oainnut muitalit girkobargiide ahte sii galget ageret ”daid earáid” vuostá, geat ságastit iežá gielaid. Dát iežát šaddet objeaktan searvegotti buriid da-guide.

Iežá, fáttmmasteaddji oaidnu, lea ahte girku lea gásttašuvvon olbmuid oktavuoha oktasá doaimmain. Sii geat leat gásttašuvvon leat olbmot gain leat iešguđetlágan gielat ja kultuvrrat. Dát lokte girku oktasá gelbbolašvuoda ja riggođahtá oktavuoda.

Jus olbmos lea iežas historjá, ruohttasat, giella ja gullevašvuoha de šaddá álkit eallit olles olmmožin. Girku sáhtta leat veahkkin oazžut máná gielalaš ja kultuvrralaš unnitlogujoavkkus árvvusatnit iežas ruohttasiid.

MEÄNKIELI

Lapsen ääni

minun paikka, minun kieli

Tämä raportti esittää Luulajan hiippakunnassa 2019-vuena aikana suoritettujen lastenkonsulttausten, jossa monikieliset lapset ovat saaneet kertoa omista monikielisyystään koskevista kokemuksista erilaisissa yhteyksissä ja ympäristöissä.

Tausta

Luulajan hiippakunta on alue, jolla puhutaan monta kieltä. Täällä on monta saamenkielistä varieteettiä eustettuna ja moni puhuu suomea ja meänkieltä hiippakunnan pohjoisissa osissa.

Saamenkielessä on monta erilaista varieteettiä, joissa keskenhän on eri kielioppi ja kirjakieli. Pohjossaamenkieli on Sápmin isoin ja tavallisiin Luulajan hiippakunnassa. Luulajansaamenkieli on kansiso mutta piitimensaamenkieltä ja Uumajansaamenkieltä puhuu vain harva. Moni näistä varieteetistä on saanut oman kirjakielen hiljain. Moni vanheemanpuolinen saamelainen ei ole saanut oppia lukkeen ja kirjoittaa saamenkieltä. Tänäpäivänä monella nuorella saamella on oikeus oppia saamenkieltä, vaikka se ei aina ole ongelmatonta siksi ko esimerkiksi saamenkieltä osaavista opettajista on puute.

Meänkieli on Tornionlaaksossa puhutun suomenkielen variantti. 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alkupuolella ruottinkielestä tuli koulukieli ja meänkieltä syrjittiin. Samalla meänkieli on elänyt kirkonmenoissa ja sielunhoidossa monessa seurakunnassa, olleikki laestaatilaisten herräyksen sisällä. Moni tämän päivän vanhemmista tuntee epävarmuutta kielensä siirtämisessä lapsille siksi ko net ei koe, ette net itte osaava sitä kyllin hyvin. Samanaikaisesti kirjakieli on 1980-luvulta kehittänyt kirjallisuuden, musikin ja teatterin kautta.

Kuuroutta taikka pahaa kuulovammaa kärsivät lapset ja nuoret saavat tänäpäivänä usein cochleaimplantaatin (CI), joka on avuksi, vaikka se ei täysin korvaa menetettyä kuuloa. Net kokevat usein, ette muut ei käsitä ette heidän kuulovamma vieläki on este, joka vaatii ympäristön sopeutumista. CI:n lisäksi ja sen kanssa yhdessä käytetään kans viitto-

makieltä ja merkkiä tukena (TSS). Viittomakieli on oma kieli, jolla oma kielioppi ja TSS vahvistaa puhetta merkkeämällä enniiten merkitystä kantavat sanat.

FN:n lapsikonvenšunissa sanothaan, ette eetnisheen, uskonthoon ja kielelisheen minuriteethiin taikka alkuperäisväkheen kuuluvilla lapsila on oikeus omhaan kulttuurielähmään, oman kielen puhumisheen ja oman uskonon harjottamisheen. Lapsia häätyy kuunela ja net pitävä saa'a ilmasta omia käsityksiä heitä itteä koskevissa asioissa. Ruottin kirkon Kirkkojärjestyksessä lapsi saapi erityisen aseman ja siksi jokhaista lapsia koskevaa päätöstä kirkossa häätyy eeltää analyysi mitä seurauksia päätöksellä on lapsile.

Ruottin kirkko on monikielinen kirkko ja tänäpäivänä met pyrimä siihen, ette tämä käsitettäs voimavarana meile kaikile eikä käsiteltävänä hankaluena. 1800-luvun loppupuolela ja 1900-luvun alkupuolela kirkko oli myötä valtion ruottalaistamispyrkimyksissä, mutta meän aikakautena kirkola on jatkuva työ vahistaaksheen minuriteettikieliä niin valtion ko kirkon puolela. 2009-vuen kielilaki antaa kielelisile minuriteetile ja kuuroile ja kuulovammasille oikeuen oppia, kehittää ja käyttää mainittuja omia kieliä. Tämä koskee erityisesti lapsia. Ruottin kirkossa seurakunnila on vuesta 2000 selvempi eesvastuu siittä, ette net, jotka puhuva minuriteettikieliä saava maholisuuen kirkonmenhoin, opetuksheen omala kielelä; ja riikin tasola käänethään kirkonmenojärjestyksiä. Aktiivinen sovitustyö suhtheessa aikasemphaan sorthoon jatkuu kans.

Lastenkonšulttašuuni

Tietty määrä seurakuntia sai tarjouksen olla myötävaikuttamassa konšulttašuuhniin. Näissä seurakunnissa lasten ja nuorten ääniä on koottu monen eri mallin avula. Ryhmäkeskusteluja ja haastatteluja on tokumänteerattu ja analyseerattu. Kysymykset on käsitelheet kieliä, joita lapset ossaava, missä ympäristössä ja kenen ihmisten kans net puhuva eri kieliä ja mitä tuntheita ja asenoitumisia heilä on ko on kyse eri kielistä.

Lapset, joita on puhuteltu, puhuva vähhiinthään yhtä muuta kieltä ruottinkielen rinnala. Kotimaisen minuriteettiväestön kielten lisäksi

oli kans muita niin eurooppalaisia ko Euroopan ulkopuolisia kieliä myötä lasten parissa. Yks selvä tutkimuksen tulos oon se, ette ruotti voittaa koulussa mutta muita kieliä ussein puhuthaan sukulaisten kans taikka kotona perheessä.

Lähtien meän analyysistä suhteessa lasten vastaukshiin met olema muo'ostanheet neljä eri ryhmittymistä kuvataksemme lasten kielenkäyttöä:

JUOKSEVA KIELI

Lapset, jotka oon osalistunheet tutkimukseen liikkua koko aijan eri kielten rajojen yli. Tämä kielen vaihtaminen tapahtuu vaivattomasti ja moni lapsi oon samanaikaisesti kaks- taikka kolmikielinen ja niillä oon monta ”pääkieltä”. Vaihtelu riippuu siitä kenen kans puhuu, mistä puhuthaan ja koska kommunikasuuni tapahtuu.

SISÄLEPÄÄSYKIELI

Kielenkäyttö solmiutuu eri yhteykshiin ja toiminhoin. Tämä joh-taa siihen, ette kysheessä olevan kielen kyky maholistaa osalistumisen yhteytheen taikka toiminhaan – taikka päinvastoin: puutheelinen kielikyky johtaa siihen, ette lapsi sulkeutuu ulos toiminasta. Yks esimerkki oon ko poronhoito eelyttää saamenkielen kyvyn, mikä tekkee hankalaksi osalistua ilman tätä kykyä. Muissa yhteyksissä ei ole yhtä päivänselvää mitä kieltä pittää käyttää ja kielen vaihtelu tapahtuu toiminan aikana.

Ruottalaistamisprosessi oon vieny siihen, ette moni nuori, joka halvaa oppia oman kulttuurin kieltä päästääksheen oman kulttuurin toiminhoin ja yhteykshiin ei aina saa sitä tukea mitä net toivova koululta ja vanhempien sukupolvelta. Sillä, joka ei ossaa kieltä, ei ole sama ittesthääns selvä oikeus kulttuurisheen itenttiteethiin toisten silmissä. Monikielinen pätevyys oon eelytys elhään monikielisessä ympäristössä. Kielelinen pätevyynen puute riskeeraa sulkemhaan lapsen ulos ei vain omasta historiasta mutta kans maholisesta tulevaisuudesta, joka sisältää koulutuksen, työn ja elatusmaholisuuat.

ETUOIKEUASKIELI

Tutkimus osottaa, ette se vaikuttaa lasten itenttiteethiin ko ruotiin-

kielelä oon etuoikeus suhteessa muihin kiehliin koulussa. Minuriteettikielät oon pitkän ajan tukittu yksityisheen piihriin ja ruottinkielele oon annettu tulkintaetuoikeus. Se tietää sitä, ette jolla ei ole ruottinkieli pääkielenä joutuu alapauhlaan komunikkašuunin puolela. Monet lapset ilmasevva tämän jännityksen tuntheen ko net oon alkanheet kouhluun eikä osahneet ruottinkieltä kyllin hyvin sanoaksheen mitä net halusit ja tunsit. Monessa taphauksessa se päätteet vielä enämpi lapsen huoltajan kannalta.

MAJURITEETTIKIELI

Lapset, joita tutkimus koskee oon kehittänheet strategioita muuttaaksheen majuriteetti- ja kotikielen valtasuhteet. Net tietosesti vaihettava joskus siihen kiehleen, jota puhekumppani ei ymmärä. Net saattava vastata vaikenemisella. Net saattava freistata voittaa kielikamppailun toisen plaanan puolela oppimalla hankalia sanoja. Net saattava keskittyä yhtheykshiin, missä heän omala kielelä oon etuoikeus ja net saattava kehittää asentheen, joka ilmasee ettei kiinostaa yhtheys ja toiminta, joissa net tunteva olevan kielelisesti alapaulassa.

Kirkon rooli

Aika ajottain monikielinen työ ymmärethään ”pelastaa kielen” – asiana taikka ”tarjota palveluksia muula kielelä ko ruottinkielelä”. Nämät molemat näkökulmat ilmineeraava, ette kirkon palkkalaiset pitävä toimia ”nuita muita” kohin, jotka puhuva muita kieliä. Näistä muista tullee seurakunnan hyvien töitten kohtheita.

Toisenlainen, sisältävä näkökulma, oon ko nähään kirkko kastettujen yhtheisönnä, jolla oon yhtheinen tehtävä. Kastetut oon net ihmiset, jotka puhuva eri kieliä ja tuova myötä erilaisia kulttuuria. Tämä lissää kirkon yhtheistä ossaamista ja rikastuttaa yhtenäisyyttä. Jos ihmisellä oon pääsy omhaan historiaan, juuhriin, omhaan kiehleen ja siihen mihinkä itte kuuluu niin se helpottaa elämistä kokonaisena ihmisennä. Kirkko saattaa antaa osansa siihen, ette lapsi joka kuuluu kielelisheen ja kulttuurisheen minuriteethiin kokkee omat juuret arvokhaana ja myöntheisenä omassa elämähään.

SUOMEN KIELI

Lapsen ääni

minun paikka, minun kieli

Tämä raportti on selvitys neuvonpidosta lasten ja nuorten kanssa, joka tehtiin Luulajan hiippakunnassa vuoden 2019 aikana. Lapset, jotka elävät useamman kielen vaikutuspiirissä, ovat saaneet kertoa kokemuksiaan monikielisyystestä eri yhteyksissä ja ympäristöissä.

Tausta

Luulajan hiippakunta on alue, jossa puhutaan useita kieliä. Saamen kieltä on useampia eri lajeja ja suomea sekä meänkieltä puhuvat monet hiippakunnan pohjoisosassa.

Saamen kielessä on monta eri variaatiota, joilla on oma kielioppinsa ja kirjoituskielensä. Pohjoissaame on eniten käytetty kieli Sápmin alueella ja yleisin Luulajan hiippakunnassa. Myös Luulajansaami on suuri, kun taas vain harvat puhuvat piitimensaamea ja uumajansaamea. Useat näistä ovat saaneet kirjoituskielensä myöhään. Monet vanhemmista saamelaisista eivät ole saaneet oppia lukemaan ja kirjoittamaan saameksi. Nykyisin nuorilla saamelaisilla oikeus oppia saamea, mutta se ei ole ongelmatonta, koska saamea osaavista opettajista on puute.

Meänkieli on suomen kielen variaatio, jota puhutaan Tornionlaaksossa. 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alkupuolella tuli ruotsin kielestä opetuskieli ja meänkieli jäi syrjään. Kuitenkin meänkieli on säilynyt jumalanpalveluselämässä ja sielunhoidossa monissa seurakunnissa, erityisesti lestadiolaisen herätysliikkeen keskuudessa. Monet tämän päivän vanhemmista tuntevat epävarmuutta opettaa kieltä lapsilleen, koska he eivät tunne osaavansa sitä kylliksi. Samalla kirjoituskieli on kehittynyt 1980-luvulta lähtien kirjallisuudessa, musiikissa ja teatterin kautta.

Kuurot lapset ja nuoret ai vaikeasti kuulovammaiset saavat nykyisin kuuloavaimen (CI) joka auttaa, mutta ei täysin korvaa menetettyä kuuloa. He kokevat usein etteivät toiset aina ymmärrä, että heidän vammansa edelleen on este, joka vaatii ympäristöltä sopeutumista. Tämän lisäksi tai yhdessä kuuloavaimen kanssa käytetään viittomakieltä ja tukiviittomia. Viittomakieli on kieli, jolla on oma kielioppinsa kun taas

tukiviittomat vahvistavat puhetta siten että tukiviittomassa irroitetaan avainsanoja jotka viitotaan.

YK:n Lapsen oikeuksien julistuksessa sanotaan, että lapsilla, jotka kuuluvat etnisiin, uskonnollisiin tai kielellisiin vähemmistöihin tai alkukansoihin, on oikeus omaan kulttuuriinsa, puhua omaa kieltään ja harjoittaa uskontoaan yhdessä ryhmänsä kanssa. Lapsia tulee myös kuunnella ja antaa heidän ottaa kantaa kysymyksiin, jotka koskevat heitä. Ruotsin kirkon kirkkojärjestyksessä on lapsella erityisasema ja tästä syystä ennen jokaista päätöstä, joka koskee lapsia, tehdään analyysi kuinka päätös tulee vaikuttamaan lapsiin.

Ruotsin kirkko on monikielinen kirkko ja tavoitteena on, että se nähtäisiin resurssina kaikille, eikä ongelmana, jota täytyy käsitellä. 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella osallistui kirkko valtion ruotsalaistamistavoitteisiin, mutta nykyisin tehdään aktiivista työtä vähemmistökielten vahvistamiseksi sekä valtion että kirkon taholla. Vuoden 2009 kielilaki antaa kielellisille vähemmistöille, kuuroille ja kuulovammaisille oikeuden oppia, kehittää ja käyttää kieltään sekä valtiossa että kirkossa. Tämä koskee erityisesti lapsia.

Vuodesta 2000 lähtien on Ruotsin kirkon seurakunnilla selkeämpi vastuu siitä, että vähemmistökieliin kuuluvilla seurakuntalaisilla on mahdollisuus osallistua jumalanpalveluksiin ja opetukseen ym. omalla kielellään ja että kansallisella tasolla käännetään jumalanpalvelusjärjestykset. Aktiivinen sovittelutyö, koskien aikaisempaa sortoa, on myös käynnissä.

Neuvonpito lasten kanssa

Muutamia hiippakunnan seurakunnista kutsuttiin mukaan neuvonpitoon. Näissä seurakunnissa on eri tapoja käyttäen koottu lasten ja nuorten ajatuksia ja mielipiteitä monikielisyydestä. Ryhmäkeskusteluja ja haastatteluita on tallennettu ja analysoitu. On tehty kysymyksiä mitä kieliä lapsi osaa, missä tilanteissa ja kenen kanssa he puhuvat kutakin kieltä ja millaisia tunteita ja asenteita heillä on osaamiaan kieliä kohtaan.

Haastatellut lapset puhuvat vähintään yhtä kieltä ruotsin kielen lisäksi.

si. Kansallisten vähemmistökielten lisäksi oli lasten joukossa mukana myös eurooppalaisia ja ulkoeurooppalaisia kieliä. Yleisintä oli, että ruotsi on hallitseva kieli koulussa, kun taas toista kieltä puhutaan kotona perheen jäsenten ja sukulaisten kesken.

Analyysimme pohjalta olemme muotoilleet neljä ryhmää kuvatessamme lasten kielen käyttöä:

SUJUVA KIELENKÄYTTÖ

Tutkimuksessa mukana olevat lapset vaihtelevat jatkuvasti kielestä toiseen. Vaihtaminen tapahtuu ilman vaikeuksia ja monet lapsista ovat simultaanisesti joko kaksi- tai kolmikielisiä. Heillä on useampi kuin yksi ”ensimmäinen” kieli. Kielen vaihtamiseen vaikuttaa se kenen kanssa puhutaan, mistä puhutaan ja milloin.

MUKAANPÄÄSYKIELI

Kielenkäyttö kytkeytyy eri tilanteisiin ja aktiviteetteihin. Se johtaa siihen, että kielellinen pätevyys kyseisessä kielessä mahdollistaa pääsyn mukaan yhteyteen tai harrastukseen- tai päinvastoin, puutteellinen kielitaito aiheuttaa sen, että lapsi jää aktiviviteetin ulkopuolelle. Esimerkiksi poronhoito vaatii saamenkielen osaamista ja siihen on vaikeaa osallistua ilman tuota taitoa. Muissa yhteyksissä ei ole yhtä selvää mitä kieltä tulisi käyttää ja kieli voi vaihdella aktiviteetin aikana. Ruotsalaistamisprosessi on johtanut siihen, että monet nuoret, jotka haluavat oppia oman kulttuurinsa kielen, eivät saa riittävästi tukea koululta eivätkä vanhempien ikäpolvelta.

Toisten silmissä kieltä taitamattomalla ei ole samaa itsestään selvää oikeutta kulttuuri-identiteettiinsä. Kielellinen pätevyys on edellytyksenä siihen, että voi elää monikielissä ympäristöissä. Kielellisen pätevyyden puutteessa on riskinä, että lapsi jää tietämättömäksi omasta historiastaan ja tulevaisuuden mahdollisuuksistaan, joihin sisältyy koulutus, työ ja toimeentulo.

TÄRKEIN KIELI

Tutkimus osoittaa, että lasten identiteetin ja minäkuvan muodostu-

miseen vaikuttaa se, että ruotsin kielellä on etusija koulussa toisiin kieliin verrattuna. Vähemmistökielet on jo kauan työnnetty yksityisiin yhteyksiin ja ruotsille on annettu tulkintaoikeus. Tämä merkitsee sitä, että ne joilla ei ole ruotsin kieli ensimmäisenä kielenä joutuvat alakynteen kanssakäymisessä toisten kanssa. Monet lapset kuvaavat turhautumista, jota he tunsivat koulua aloittaessaan, koska he eivät osanneet kylliksi ruotsia voidakseen ilmaista mitä he halusivat tai tunsivat. Monessa tapauksessa tämä koskee vielä enemmän lasten huoltajia.

PÄÄKIELI

Tutkimuksessa mukana olleet lapset ovat kehittäneet eri tapoja muutaakseen kielellisen valtasuhteen pääkielen ja kotikielen välillä. He vaihtavat toisinaan kieleen, josta he tietävät, ettei hän jonka kanssa he puhuvat, sitä osaa. He voivat vastata olemalla hiljaa. He voivat opetella vaikeita sanoja voittaakseen kielitaistelun vastapuolen alueella. He voivat keskittyä yhteyksiin, joissa heidän oma kielensä on etusijalla ja olla välinpitämättömiä yhteyksissä, joissa he tuntevat olevansa alakynnessä.

Kirkon rooli

Usein monikielinen työ nähdään ”kielen pelastamisena” tai että ”tarjotaan palveluita myös muilla kielillä kuin ruotsiksi.” Molempien näkökulmat lähettävät signaaleja, kuinka kirkon työntekijöiden tulee ”suhdatautua” niitä kohtaan, jotka puhuvat toista kieltä. Näin muuta kieltä puhuvista tulee seurakunnan hyväntekeväisyyden kohteita.

Toinen näkökulma sulkee yhteyteensä kaikki kastetut, joilla on yhteinen tehtävä. Kastetut muodostuvat kaikista ihmisistä, jotka osaavat eri kieliä ja joilla on mukanaan erilainen kulttuuri. Tämä lisää kirkon yhteistä pätevyyttä ja rikastuttaa kirkon yhteisöä.

Jos ihminen pääsee osalliseksi omasta historiastaan, juuristaan, kielestään ja kulttuuristaan ja kokee yhteenkuuluvaisuutta, helpottaa tämä häntä elämään tasapainoisena ihmisenä. Kirkko voi auttaa lapsia, jotka kuuluvat kielelliseen – ja kulttuurivähemmistöön, tuntemaan että heidän juurensa ovat jotain arvokasta ja positiivista heidän elämässään.

Kyrkans uppgift är att sprida evangeliet och sprida kärlekens gåva till alla. Luleå stift rymmer flera olika språkminoriteter, vilket gör det särskilt angeläget att lyfta minoritetsspråk och kultur. Med inspiration av *Örebrorapporten – Barnets röst om gudstjänst och delaktighet* har denna rapport arbetats fram, med fokus på barns egna upplevelser och uppfattningar om sitt språk och sin kultur.

Materialet i denna rapport kan användas i församlingens pågående verksamhetsplanering, som underlag för barnkonsekvensanalys i olika beslut och i arbete med församlingsinstruktioner, både inom Svenska kyrkan och i andra sammanhang.

Genom att försvara barnets rätt till sitt språk och sin kultur signalerar kyrkan sin universella karaktär; kyrkan är för alla.